

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Західноукраїнський національний університет
Вінницький навчально-науковий інститут економіки
Західноукраїнського національного університету

Кафедра фінансів, банківської справи та страхування

ЯКИМЕЦЬ Олександр Сергійович

**Оподаткування доходів фізичних осіб: сучасні проблеми та
напрями вдосконалення**

Спеціальність: 072 – фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок
Освітньо-професійна програма: Фінанси

Кваліфікаційна робота

Виконав студент групи Фвнм-21
О. С. Якимець

ВІННИЦЯ – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ ДОХОДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ.....	7
1.1. Економічна сутність і складові системи оподаткування доходів населення.....	7
1.2. Діючий механізм справляння податку на доходи фізичних осіб в Україні.....	14
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ ФІЗИЧНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ.....	21
2.1. Аналіз тенденцій справляння податку на доходи фізичних осіб.....	21
2.2. Тенденції надходження податку на доходи фізичних осіб до місцевих бюджетів України.....	30
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ ДОХОДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ.....	40
3.1 Зарубіжний досвід фіскальної ролі податку на доходи фізичних осіб.....	40
3.2 Недоліки та питання вдосконалення оподаткування доходів фізичних осіб.....	44
ВИСНОВКИ.....	52
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	56

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Ринкова переорієнтація економіки України спричинила суттєві структурні дисбаланси, що проявилися у нерівномірному соціально-економічному розвитку регіонів, різкій диференціації доходів населення та погіршенні добробуту значної частини громадян. Одним із чинників поглиблення цих диспропорцій стала державна податкова політика, яка протягом тривалого часу була сконцентрована переважно на задоволенні фіскальних потреб бюджету, а не на забезпеченні справедливості та стимулюванні економічного розвитку.

Особливо проблемним сегментом національної податкової системи залишається оподаткування доходів фізичних осіб. Запровадження єдиної податкової ставки разом із фактичним нівелюванням відмінностей між різними видами і рівнями доходів посилило соціальну напруженість і суперечить фундаментальним принципам податкової справедливості. Формальна рівність при оподаткуванні високих і низьких доходів, доходів від праці та комерційної діяльності, постійних і разових надходжень деформує механізм розподілу податкового навантаження і не враховує реальних економічних умов. До недоліків слід віднести й орієнтацію системи на «середнього платника податків», що не відповідає сучасним реаліям, оскільки міжрегіональні відмінності у рівнях доходів населення є надмірно значними та потребують персоналізованого підходу.

Податкові надходження від фізичних осіб формують важливу частку фінансової основи держави й місцевих бюджетів, тому модернізація системи оподаткування доходів громадян є не лише бажаною, а й стратегічно необхідною. Підвищення її ефективності та соціальної справедливості визначає здатність бюджетної системи відповідати на виклики розвитку та забезпечувати стійкість фінансових потоків.

Проблематика удосконалення механізму оподаткування доходів фізичних осіб активно обговорюється у науковій літературі та практичному середовищі.

Значний внесок у її дослідження зробили вітчизняні та зарубіжні науковці, серед яких: В. Андрущенко, В. Глущенко, О. Десятнюк, А. Камалян, Л. Котенко, З. Лободіна, О. Рябчук, В. Рядінська, А. Славкова, Л. Сідельникова, В. Сомова, Л. Улибіна, В. Федосов, К. Швабій, С. Юрій та інші. Їхні праці формують теоретичну базу для подальшого вдосконалення податкової політики в Україні та пошуку оптимальної моделі оподаткування доходів громадян.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика оподаткування доходів фізичних осіб привертала увагу багатьох дослідників, серед яких варто відзначити Г. Алексеєвську, Н. Попову, В. Гайдай, Т. Голобородько, П. Порослу, Ю. Каленчука, К. Кодимську, О. Артюха, І. Назаркевича, К. Підручняка, В. Чернегу, Д. Мовчана та інших науковців, які сформували вагому теоретичну базу для розуміння сутності та проблем функціонування цієї сфери.

Водночас, незважаючи на значний науковий доробок, питання модернізації системи оподаткування доходів фізичних осіб у контексті адаптації кращих міжнародних підходів залишаються недостатньо опрацьованими. Бракує комплексних досліджень, що поєднують аналіз національних особливостей із можливостями імплементації зарубіжних практик. Саме ця наукова прогалина зумовила актуальність обраної теми, підкреслила її теоретичну значущість і практичну цінність для подальшого вдосконалення податкової політики України.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є формування цілісного теоретичного підґрунтя та розроблення прикладних рекомендацій щодо сучасного функціонування й подальшої еволюції системи оподаткування доходів фізичних осіб в Україні.

Для реалізації поставленої мети було визначено коло завдань, спрямованих на всебічне вивчення досліджуваної проблематики, а саме:

- з'ясувати економічний зміст, структуру та ключові елементи системи оподаткування доходів населення;
- охарактеризувати основні методичні підходи, що формують механізм оподаткування доходів фізичних осіб в Україні;

- дослідити динаміку і тенденції надходжень податку на доходи фізичних осіб;
- здійснити аналітичну оцінку процесу адміністрування військового збору;
- проаналізувати ефективність функціонування спрощеної системи оподаткування для фізичних осіб;
- узагальнити зарубіжні моделі оподаткування доходів громадян та окреслити можливості їх адаптації до українських умов;
- розробити обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення діючих елементів податкової системи у сфері оподаткування фізичних осіб.

Об'єктом дослідження виступає національна система оподаткування доходів фізичних осіб.

Предметом дослідження є сукупність економічних відносин, що формуються в процесі адміністрування податків і зборів, які надходять до бюджетів України з доходів громадян.

Методи дослідження. У процесі виконання дослідження було використано комплекс загальних, загальнонаукових, спеціалізованих і прикладних методів, що забезпечило цілісність і логічну послідовність наукового пошуку. Зокрема, у першому розділі застосовано діалектичний підхід, формально-логічні прийоми, а також системний і структурний аналіз; у другому розділі методи аналізу та синтезу, узагальнення, індукції й дедукції, порівняльні та статистичні інструменти; у третьому методи абстрагування та конкретизації, а також історичний і логічний підходи..

Інформаційну основу дослідження сформували Конституція України, Бюджетний та Податковий кодекси України, нормативно-правові акти, що регулюють оподаткування доходів фізичних осіб, офіційна звітність Міністерства фінансів України, Державної служби статистики, Державної казначейської служби та Державної податкової служби, а також наукові праці українських і зарубіжних дослідників.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у формуванні комплексних рекомендацій щодо подальшого розвитку та вдосконалення

системи оподаткування доходів фізичних осіб на основі інтеграції теоретичних положень, методичних підходів і фактичного аналізу сучасного стану податкової системи.

Теоретична значущість роботи визначається поглибленням наявних концептуальних підходів та розробленням нових теоретико-методичних засад функціонування системи оподаткування доходів громадян, що сприяє підвищенню її регулятивної та фіскальної ефективності.

Практична цінність дослідження полягає у можливості застосування запропонованих у роботі рекомендацій для оптимізації бюджетно-податкової політики та підвищення результативності механізмів оподаткування доходів фізичних осіб.

Структурно кваліфікаційна робота включає вступ, три розділи, висновки та пропозиції, а також список використаних джерел. Основний матеріал представлено на 60 сторінках, у роботі наведено 7 таблиць і 6 рисунків, а бібліографічний список містить 58 позиції.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ ДОХОДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ

1.1. Економічна сутність і складові системи оподаткування доходів населення

Податки належать до найдавніших фінансових інструментів, що супроводжують розвиток будь-якої економічної системи. Оскільки вони передбачають примусове вилучення частини доходів юридичних і фізичних осіб на підставі чинного законодавства, у податкових механізмах віддзеркалюються сильні та слабкі сторони економічної й фінансової політики держави, а також особливості її інституційного устрою. Саме характер податкової політики багато в чому визначає, яким шляхом рухатиметься країна – прогресивним чи регресивним [45].

Продовжуючи цю логіку, слід зазначити, що податки є фундаментальним джерелом наповнення бюджетів усіх рівнів, адже без цілеспрямованого формування фондів фінансових ресурсів держава неспроможна виконувати свої основні функції. Зібрані з населення та підприємств кошти спрямовуються на фінансування суспільно важливих програм, утримання державних інституцій і забезпечення стабільного функціонування економіки та соціальної сфери. Саме через бюджетну систему проявляється реальна здатність держави впливати на соціально-економічні процеси.

Завдяки податковим інструментам держава може реалізовувати широкий спектр економічних цілей від підтримки окремих галузей чи регіонів до проведення антиінфляційної політики або обмеження надмірного впливу монополій. Крім того, податки виступають ключовим механізмом перерозподілу доходів населення і забезпечення соціального захисту вразливих груп, тобто слугують регулятором рівня добробуту громадян і важливим інструментом соціальної політики.

Комплекс податків, що стягуються у державі, формує відповідну систему оподаткування. Теоретичне осмислення її змісту, структури та властивостей є необхідною передумовою для аналізу специфіки оподаткування доходів фізичних осіб. Попри те що чинне законодавство не містить легального визначення поняття «система оподаткування», сам факт його відсутності не свідчить про відсутність відповідного феномена. Зокрема, у Законі України «Про систему оподаткування» зазначалося, що сукупність податків, зборів та інших обов'язкових платежів, які справляються до бюджетів та державних цільових фондів у встановленому порядку, утворює систему оподаткування [42].

З прийняттям Податкового кодексу України термін «система оподаткування» було замінено поняттям «податкова система», під яким розуміють сукупність загальнодержавних і місцевих податків та зборів, що адмініструються відповідно до норм Кодексу [40]. Таким чином, загальне правове трактування цього поняття зазнало трансформації, що потребує подальшого уточнення його змісту в науковому дискурсі.

У сучасних умовах термін «система оподаткування» використовується переважно в контексті єдиного податку, який функціонує в межах спрощеної системи. Спрощена система оподаткування являє собою спеціальний податковий режим, що передбачає особливі правила визначення бази оподаткування, сплати окремих податків і зборів, а також надання податкових пільг певним категоріям суб'єктів господарювання [40]. Вона фактично є одним із механізмів справляння податків поряд із загальною системою.

Оскільки поза межами регулювання спрощеної системи термін «система оподаткування» у Податковому кодексі більше не застосовується, доцільно розглядати його як характеристику механізму оподаткування, який має дві різновиди – загальну та спеціальну системи. Через призму конкретних податків обидві системи виступають невід'ємними складовими податкової системи України, забезпечуючи комплексне функціонування податкових відносин.

У сучасній фінансовій науці відсутня усталена позиція щодо трактування поняття «система оподаткування», що зумовлює існування різних підходів до її

змістового наповнення. Узагальнюючи наявні наукові погляди, доцільно виокремити два концептуальні підходи – широкий та вузький. Саме через таку дихотомію можна системно осмислити різні трактування цього поняття та виявити спільні й відмінні риси в наукових підходах.

У межах широкого підходу система оподаткування фактично ототожнюється з податковою системою загалом. Так, Деева Н. М., Редіна Н. І. та Дулік Т. О. визначають її як сукупність законодавчо встановлених податків і зборів, принципів та методів їх справляння, а також організаційних форм податкової роботи й контролю за дотриманням податкового законодавства [32]. Подібну позицію займає й Адамов Д. В., який наголошує, що система оподаткування охоплює увесь комплекс діючих податків і зборів у певний період розвитку держави, а також визначає порядок їх запровадження, зміни та розподілу між бюджетами й цільовими фондами, що має адаптуватися до динаміки соціально-економічних процесів [2].

Однак таке широко інтерпретоване поняття викликає наукові дискусії, адже податкова система є значно складнішим і багаторівневим утворенням. Окрім власне податків і зборів, вона включає підсистему адміністрування та підсистему контролю, що виходить за межі лише порядку справляння податків. Саме тому визначення Морозової Г. В., яка вважає систему оподаткування «найбільш рухомою частиною податкової системи» і включає до її складу принципи, механізми справляння, контролю та відповідальності платників [27], видається внутрішньо суперечливим. Авторка фактично поєднує у структурі системи оподаткування елементи різних підсистем податкової системи, що створює неоднозначність у встановленні її меж.

На відміну від широкого підходу, вузьке трактування концентрується на розгляді системи оподаткування як сукупності окремих податків і зборів разом із правилами (механізмами) їх обчислення та сплати. У цьому контексті Мірошниченко О. В. визначає систему оподаткування як набір установлених законом податків і зборів та інструментів їх розрахунку й сплати [26]. Аналогічної думки дотримуються Сідельникова Л. П. і Костіна Н. М.,

підкреслюючи її функціональний характер і нормативність [48]. Подібну позицію відображають і Васютинська Л. А. разом зі Слатвінською М. О., які вказують, що система оподаткування – це нормативно встановлений перелік податків і зборів та порядок їх справляння [39].

Більш структурований, системний підхід демонструє Соколовська А. М., яка визначає систему оподаткування як комплекс узгоджених між собою податків, сформований відповідно до науково обґрунтованих принципів оподаткування [50]. Це тлумачення фактично поєднує вузьке і системне бачення, підкреслюючи необхідність внутрішньої логічної узгодженості та функціональної цілісності податкових інструментів.

Подібну позицію висловлює й Іванова В. М., яка характеризує систему оподаткування як поєднання матеріально-правових та процесуально-правових елементів, що забезпечують юридичні та організаційні умови для сплати податкових зобов'язань до державного, регіональних, місцевих бюджетів і до позабюджетних фондів [17]. Такий підхід підкреслює комплексність податкової системи, у межах якої одночасно функціонують норми, інститути та процедури, що створюють цілісний механізм адміністрування податків.

З огляду на наведені наукові позиції, доцільно визначати систему оподаткування фізичних осіб як законодавчо встановлений комплекс податкових платежів, що справляються з доходів громадян, а також сукупність принципів, правил і процедур, які регламентують їх нарахування, сплату та розподіл між відповідними фондами. Така інтерпретація дозволяє поєднати правову природу податків із їх функціонально-економічним призначенням.

Важливо підкреслити, що зміст податкових платежів розкривається через їх функції, принципи та роль у фінансовій системі держави. Передусім це знаходить прояв у фіскальній спроможності та регулятивному потенціалі податків, які визначають ефективність їх впливу на соціально-економічні процеси.

Фіскальна функція податків і зборів, що справляються з доходів фізичних осіб, полягає у формуванні фінансової бази для діяльності органів публічної

влади шляхом централізованого акумулювання обов'язкових платежів у бюджетах різних рівнів. Завдяки цим надходженням держава отримує ресурсні можливості для забезпечення соціальних програм та виконання своїх ключових функцій.

Разом з тим, домінування фіскальної складової часто призводить до спотворення пріоритетів податкової політики: податки починають розглядатися переважно як інструмент наповнення бюджету, що нівелює їх соціально-економічне призначення. Такий підхід ускладнює використання податкових механізмів як дієвого інструмента зменшення соціальних диспропорцій та врегулювання сучасних економічних викликів.

Фіскальна функція повинна реалізовуватися у взаємозв'язку з регулюючою, яка відображає пріоритети держави в управлінні економічним розвитком і соціальною сферою. Саме регулююча функція допомагає зрозуміти, які стратегічні та тактичні завдання ставлять органи влади, використовуючи механізми оподаткування доходів громадян.

Структурна організація системи оподаткування доходів фізичних осіб, відображена на рис. 1.1, демонструє взаємозв'язок її основних елементів та логіку функціонування цього важливого сектора податкової системи.

Рис. 1.1. Організаційна структура системи оподаткування фізичних осіб*

Джерело: Складено автором самостійно

Система оподаткування доходів фізичних осіб являє собою впорядковану сукупність податкових інструментів, кожен із яких функціонує на основі чітко визначених законодавчих елементів. Кожен такий елемент виконує власну

юридичну функцію та має самостійне нормативне значення, що підкреслює необхідність його окремого врегулювання у законодавстві або ґрунтовного обґрунтування в теорії оподаткування. Саме тому при аналізі структури системи оподаткування доходів фізичних осіб науковці та законодавці зазвичай використовують класифікацію, яка поділяє елементи податку на обов'язкові, факультативні та додаткові компоненти.

Узагальнене відображення взаємозв'язків між основними елементами системи оподаткування фізичних осіб подано на рис. 1.2, що демонструє послідовність і логічну взаємоузгодженість їх функціонування.

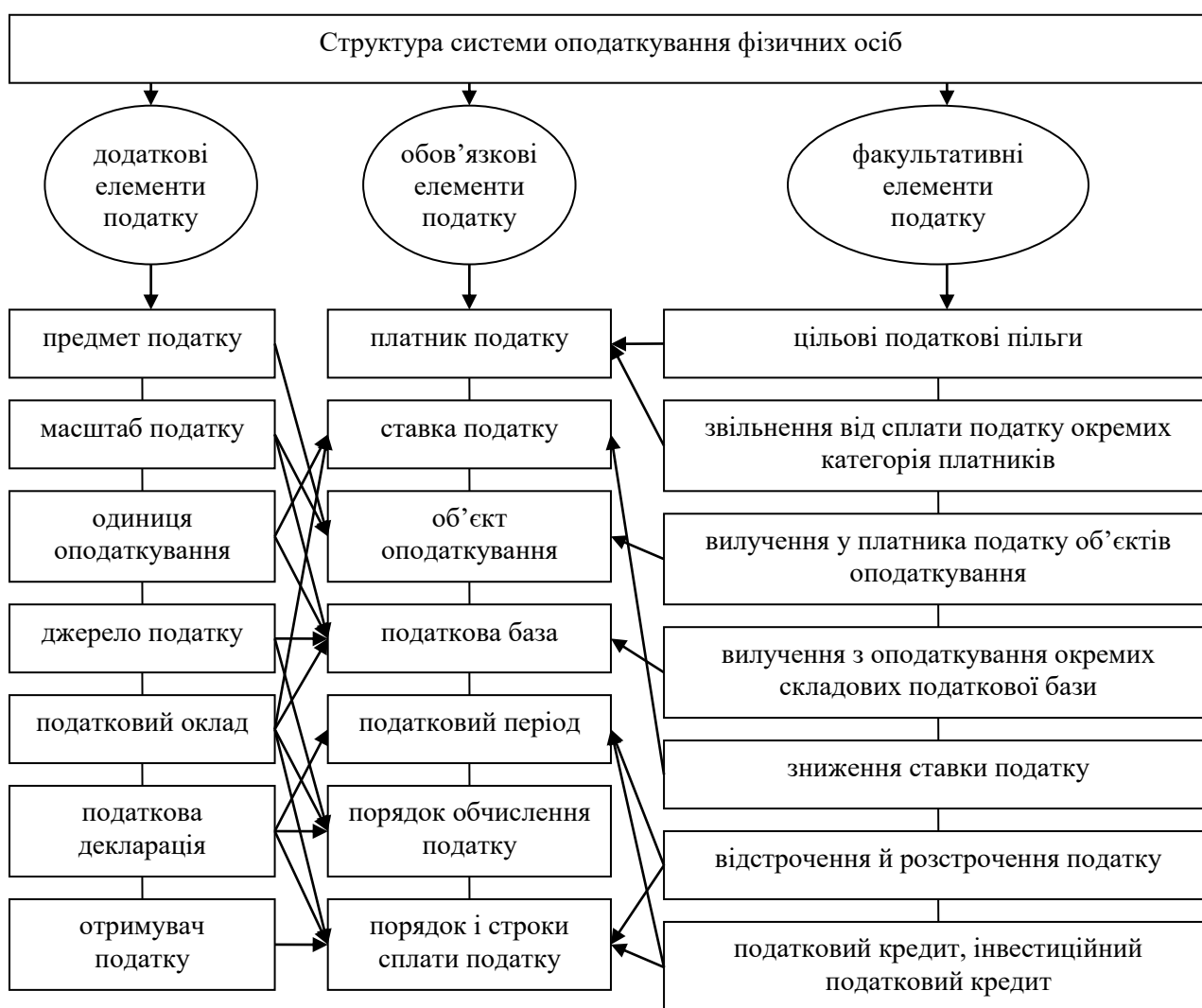

Рис. 1.2. Внутрішня структура системи оподаткування фізичних осіб*

Джерело: Складено автором на основі [41]

Обов'язкові елементи податку становлять основу його правового змісту, адже саме їх наявність і чітко визначення створюють юридичні підстави для виникнення у платника податкового обов'язку. Якщо хоча б один із таких елементів відсутній або сформульований нечітко, податок вважається невстановленим, а отже не може бути належним чином справлений.

На відміну від обов'язкових, факультативні елементи не впливають на сам факт існування податку та не звільняють платника від обов'язку його сплачувати. Вони виконують допоміжну функцію, уточнюючи особливості застосування податку чи встановлюючи винятки. Найпоширенішими факультативними елементами є податкові пільги, які передбачають надання окремим групам платників переваг порівняно з іншими зокрема, право не сплачувати податок або сплачувати його у зменшеному розмірі.

Як зазначалося вище, саме сукупність податків і зборів, що стягуються з доходів фізичних осіб, формує зміст національної системи їх оподаткування. У різних країнах її структура має свої особливості, що зумовлені специфікою економічного розвитку та податкової політики. В Україні чинну систему оподаткування фізичних осіб можна схематично (рис. 1.3).

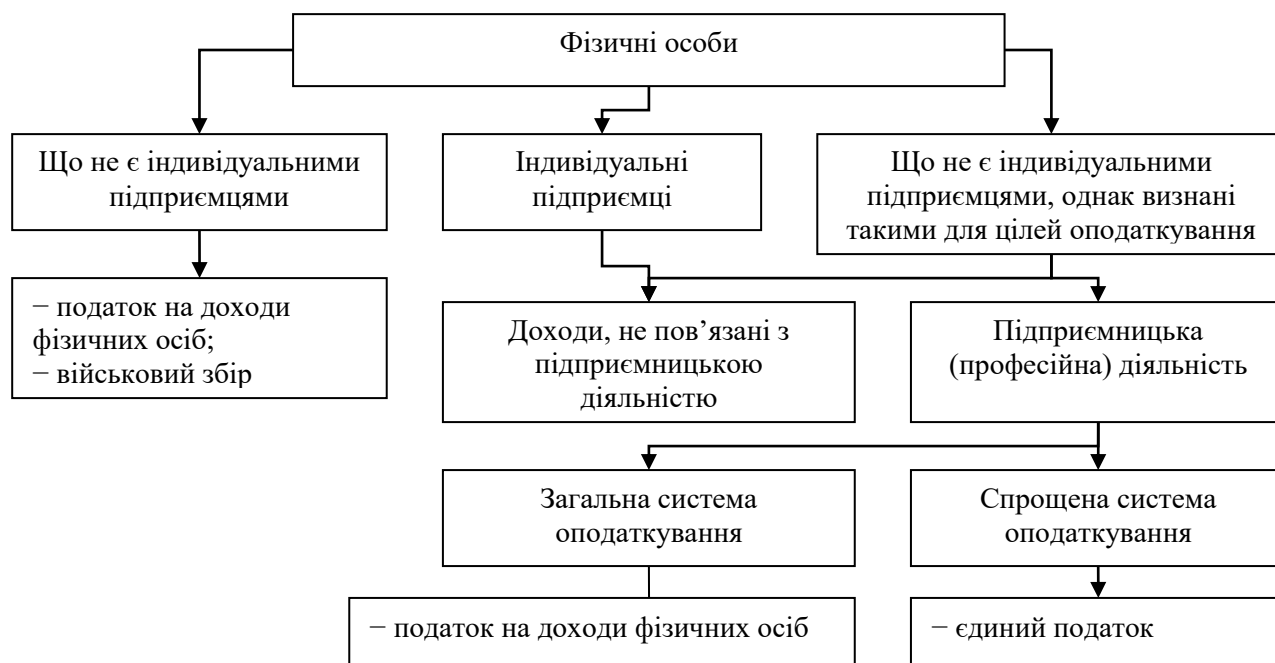

Рис. 1.3. Система оподаткування доходів фізичних осіб в Україні*

Джерело: Складено автором на основі [40]

Отже, оподаткування доходів фізичних осіб слід розглядати як одну з найдавніших форм фінансової взаємодії між державою та громадянами, що ґрунтується на обов'язковому вилученні частини отриманих ними доходів для формування централізованого бюджетного фонду, необхідного для виконання державних функцій. Рівень податкового навантаження на доходи фізичних осіб безпосередньо визначає обсяг їхніх реальних доходів, що особливо відчутно для найманих працівників, які отримують основні надходження у вигляді заробітної плати. Це зумовлює необхідність виваженого підходу до встановлення механізмів оподаткування.

У кожній країні система оподаткування доходів фізичних осіб виступає важливим інструментом регулювання взаємовідносин між державою та платниками податків. Вона одночасно виконує дві ключові функції: забезпечує формування фінансової бази бюджетів та слугує механізмом реалізації економічної стратегії держави. Таким чином, встановлюючи правила оподаткування громадян, держава прагне не лише гарантувати стабільність бюджетних надходжень, а й впливати на рівень особистих заощаджень населення, враховуючи стратегічні цілі соціально-економічного розвитку.

1.2. Діючий механізм справлення податку на доходи фізичних осіб в Україні

Податок на доходи фізичних осіб за своєю економічною природою виконує роль плати громадян за користування суспільними благами та послугами, що забезпечуються державою на відповідній території. Відповідно до його правового визначення, платниками цього податку виступають фізичні особи – як резиденти, так і нерезиденти, а також податкові агенти, які здійснюють нарахування та перерахування податку від імені платників [40]. У випадку резидентів оподаткуванню підлягають усі доходи, отримані з різних джерел, включно з іноземними; для нерезидентів оподаткуванню підлягають лише

доходи, що мають джерело походження з території України.

ПДФО належить до загальнодержавних податків і справляється з доходів фізичних осіб – громадян України та іноземців, які отримують прибутки з вітчизняних джерел. Базова ставка податку становить 18 %, однак для окремих категорій доходів законодавством передбачено знижені ставки. Зокрема, це стосується оподаткування спадщини, окремих видів дарунків чи доходів від відчуження рухомого та нерухомого майна. Нарахування, утримання й перерахування ПДФО здебільшого здійснює роботодавець, виконуючи при цьому функції податкового агента.

Величина податкового зобов'язання за ПДФО визначається залежно від виду отриманого доходу, що узагальнено подано в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

Діючі ставки ПДФО в Україні [17]

18 %	9 %	5 %	0 %*
<ul style="list-style-type: none"> - основна ставка, зарплата, винагорода за цивільно-правовими договорами; - оподаткування 3-го та наступного об'єкта нерухомості проданого за рік (за мінусом витрат); - продаж 3-го та наступного автомобіля за рік 	<ul style="list-style-type: none"> - дивіденди нерезидентам, - суб'єктам, які неплательники податку на прибуток, у т.ч. платникам єдиного податку 	<ul style="list-style-type: none"> • продаж другого об'єкта нерухомості за рік; • продаж другого автомобіля за рік; • продаж нерухомості, яка була у власності менше 3-х років; • спадщина, подарунки 	<ul style="list-style-type: none"> спадщина від близьких родичів, подарунки від дружини/чоловіка, продаж першого об'єкта нерухомості за рік, продаж, продаж першого автомобіля за рік

Примітка: * ПДФО не сплачується, але задекларувати такі доходи потрібно

Ставки податку на доходи фізичних осіб визначені у розділі V Податкового кодексу України, який встановлює диференційований підхід до оподаткування залежно від виду отриманого доходу. Нормами законодавства передбачено, що розмір ПДФО може коливатися від 0 % до 18 %, а для окремих категорій громадян діють податкові пільги, які зменшують податкове навантаження. Під час нарахування заробітної плати чи інших виплат бухгалтер здійснює утримання ПДФО разом із військовим збором, забезпечуючи

коректність обчислення та своєчасність перерахування цих сум до бюджету.

У структурі платників ПДФО можна виокремити кілька ключових груп:

1. Працівники, що отримують заробітну плату. Для них обчислення та сплата ПДФО здійснюється роботодавцем, який виконує функції податкового агента та повністю відповідає за правильність і своєчасність перерахування податку.

2. Фізичні особи-підприємці (ФОП). Вони самостійно визначають суму податкових зобов'язань і проводять їх сплату згідно з нормами Податкового кодексу, залежно від обраної системи оподаткування.

3. Громадяни, які отримують доходи від оренди майна. Особи, що здають в оренду нерухомість, транспорт чи інше майно, зобов'язані сплачувати ПДФО з відповідних доходів, незалежно від того, хто є орендарем.

4. Одержувачі пасивних доходів. Це, зокрема, громадяни, які отримують проценти за депозитами, дивіденди, виграші тощо. У таких випадках функції податкового агента виконують фінансові установи або інші суб'єкти, що здійснюють виплати. Суми сплаченого податку надходять до державного бюджету та розподіляються між бюджетами різних рівнів відповідно до бюджетного законодавства.

5. Нерезиденти, що отримують доходи в Україні. Податок із доходів нерезидентів утримується суб'єктами, які здійснюють виплату таких доходів, тобто податковими агентами.

У процесі бюджетної децентралізації, що стартувала в Україні наприкінці 2014 року, було суттєво переглянуто положення Бюджетного та Податкового кодексів. Ключовою метою цих змін стало посилення фінансової автономії органів місцевого самоврядування та створення умов для ефективнішого управління ресурсами на місцях. Унаслідок проведених реформ законом було змінено підхід до розподілу податку на доходи фізичних осіб між різними рівнями бюджетної системи, що значно вплинуло на фінансову спроможність територіальних громад.

Запроваджені норми передбачили нові пропорції зарахування ПДФО.

Зокрема, 60 % від загального обсягу надходжень спрямовувалося до бюджетів територіальних громад, 15 % отримували обласні бюджети, а 25 % - державний бюджет. Для столиці було запроваджено окремий розподіл: 40 % податку зараховувалося до бюджету міста Києва, а частка державного бюджету становила 60 % [2]. Окрім цих надходжень, до державного бюджету включалися суми податку з пасивних доходів, таких як проценти за депозитами, а також доходи від військового збору.

Подальші зміни відбулися з 1 січня 2022 року. Відповідно до статті 28 Закону України «Про Державний бюджет України на 2022 рік» [19], частку ПДФО, що спрямовується до місцевих бюджетів, було збільшено до 64 %. Цей підхід був закріплений і в наступних законах про державний бюджет [20; 21], що забезпечило стабільність і передбачуваність у формуванні доходної бази територіальних громад.

Таким чином, нині діє така пропорція розподілу ПДФО між бюджетами різних рівнів:

- 64 % бюджети територіальних громад;
- 15 % обласні бюджети;
- 21 % державний бюджет.

Окремий порядок установлено для «військового ПДФО», який із 1 жовтня до 31 грудня 2023 року повністю спрямовувався до державного бюджету. Половина цих коштів надходила Державній службі спеціального зв'язку та захисту інформації для закупівлі дронів, а інші 50 % – Міністерству оборони України на придбання артилерійських систем [22].

Податок на доходи фізичних осіб посідає ключове місце у структурі доходів місцевих бюджетів, виступаючи одним із найбільш вагомих та стабільних джерел фінансового забезпечення органів місцевого самоврядування. Його значення зумовлене низкою чинників, які визначають як функціональну роль цього податку, так і його вплив на розвиток територіальних громад.

По-перше, ПДФО формує основу фінансової спроможності місцевих бюджетів. У багатьох громадах його частка становить від 50 до 70 % загального

обсягу доходів. Така висока частка пояснюється тим, що податок справляється з доходів громадян, які працюють на території громади, що дозволяє місцевій владі мати реальний вплив на обсяг власних ресурсів і забезпечує певний рівень фінансової незалежності.

По-друге, ПДФО відіграє визначальну роль у процесах фінансової децентралізації. Після реформ 2015 року значна частина його надходжень зараховується безпосередньо до бюджетів територіальних громад. Це забезпечує стабільну дохідну базу для реалізації місцевих програм, розвитку інфраструктури та фінансування нагальних соціальних потреб. Завдяки цьому громади отримали більше інструментів впливу на власний розвиток.

По-третє, податок на доходи фізичних осіб є тісно пов'язаним з економічною активністю на місцевому рівні. Зростання зайнятості, збільшення заробітних плат, розвиток підприємництва усе це напряму збільшує обсяг надходжень ПДФО. Таким чином, місцева влада зацікавлена у створенні сприятливих умов для бізнесу, що генерує робочі місця та стимулює економічний розвиток.

По-четверте, ПДФО характеризується стабільністю надходжень порівняно з більш волатильними джерелами доходів, такими як акцизний податок чи податок на прибуток підприємств. Оскільки він залежить від доходів населення, які змінюються поступово, цей податок забезпечує місцевим бюджетам більш прогнозовані й стійкі фінансові потоки.

По-п'яте, частина ПДФО, що залишається у розпорядженні громад, відіграє важливу роль у фінансуванні соціальної сфери. Місцеві бюджети використовують ці кошти для утримання та розвитку закладів освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, а також на будівництво та модернізацію інфраструктури, що напряму впливає на якість життя населення.

По-шосте, система розподілу ПДФО відкриває можливості для подальших реформ. Місцеві органи влади можуть впливати на розширення податкової бази через стимулювання підприємницької активності, залучення інвестицій і створення робочих місць. Це дозволяє не лише збільшувати доходи бюджетів, а

й забезпечувати сталий розвиток територій відповідно до їхніх стратегічних пріоритетів.

Таким чином, ПДФО є не лише фінансовим ресурсом, а й важливим інструментом економічної політики на місцевому рівні, що впливає як на розвиток громад, так і на ефективність реалізації державних реформ.

Податок на доходи фізичних осіб виконує не лише фіскальну функцію, забезпечуючи наповнення місцевих бюджетів, але й слугує вагомим інструментом підтримання фінансової стійкості та розвитку територіальних громад. Його роль виходить далеко за межі звичайного джерела доходів, адже саме через ПДФО органи місцевого самоврядування отримують можливість формувати ресурсну базу для реалізації соціальних та інфраструктурних проєктів.

На динаміку надходжень від податку на доходи фізичних осіб впливає низка позитивних чинників, серед яких важливими є:

1. Економічне зростання та підвищення ВВП. Збільшення валового внутрішнього продукту свідчить про активізацію економічних процесів, що веде до зростання прибутків підприємств та домогосподарств. Розширення економічної бази автоматично сприяє збільшенню обсягів оподатковуваних доходів, а отже і надходжень ПДФО.

2. Зростання фонду оплати праці. Підвищення заробітних плат прямо впливає на збільшення об'єкта оподаткування. Оскільки ПДФО нараховується як частка доходу, кожне підвищення зарплатної складової веде до зростання надходжень до бюджету.

3. Легалізація трудових доходів. Виведення «тіньових» виплат із неофіційної сфери сприяє розширенню податкової бази. Коли зарплати стають офіційними, до бюджету надходять додаткові кошти у вигляді ПДФО. Це не лише підвищує доходи місцевих бюджетів, а й сприяє поступовому зменшенню масштабів тіньової економіки.

4. Підвищення мінімальних соціальних стандартів. Зростання мінімальної заробітної плати та інших соціальних гарантій збільшує рівень доходів

найуразливіших груп населення, що робить їх учасниками системи оподаткування. Розширення кола платників позитивно позначається на загальному обсязі надходжень.

5. Зростання змішаних доходів домогосподарств. Активізація підприємницької діяльності, самозайнятості та отримання доходів від власності (наприклад, оренди) збільшує різноманітність та обсяги доходів, що підлягають оподаткуванню. Це також формує додаткові джерела надходжень ПДФО.

У сукупності ці фактори створюють базу для стабільного та передбачуваного зростання доходів місцевих бюджетів. Зміцнення фінансової спроможності територіальних громад підвищує їх здатність реалізовувати соціально значущі проєкти, модернізувати інфраструктуру та забезпечувати населення якісними публічними послугами.

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНИЙ СТАН СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ ФІЗИЧНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ

2.1. Аналіз тенденцій справляння податку на доходи фізичних осіб

Податок на доходи фізичних осіб виступає основним елементом фінансової бази місцевих бюджетів України, проте його значення у бюджетно-податковій політиці визначається не лише масштабом надходжень. Важливість ПДФО пов'язана також із тим, що він безпосередньо зачіпає інтереси майже всієї економічно активної частини населення та відображає широкий спектр соціально-економічних процесів у державі. Цей податок виконує роль універсального інструмента державного впливу, за допомогою якого вирішуються складні та часто взаємопов'язані завдання: регулювання рівня доходів громадян, вплив на структуру особистого споживання та заощаджень, стимулювання більш раціонального використання отриманих доходів та підтримка соціально вразливих груп населення. Значно впливаючи на обсяг реальних доходів громадян, ПДФО водночас дозволяє державі стимулювати підприємницьку активність і забезпечувати стабільні бюджетні надходження [38].

Через механізм ПДФО держава реалізує свої стратегічні цілі: сприяє сталому економічному розвитку, підтримує високий рівень зайнятості, забезпечує мінімальні соціальні гарантії, формує систему соціального захисту та здійснює перерозподіл національного доходу і багатства. Завдяки цьому податок на доходи фізичних осіб перетворюється на вагомий інструмент соціально-економічної політики.

Із часу ухвалення Податкового кодексу України та оновленої редакції Бюджетного кодексу у 2010 році механізм справляння ПДФО неодноразово переглядався. Зміни торкалися ставок оподаткування, визначення бази оподаткування, а також пропорцій перерозподілу надходжень між державним і

місцевими бюджетами, що істотно впливало на їх фінансову наповнюваність.

Відповідно до норм Бюджетного кодексу, ПДФО підлягає розподілу між різними рівнями бюджетної системи, забезпечуючи одночасно як загальнодержавні, так і місцеві потреби. Важливим елементом механізму оподаткування доходів громадян є податкова соціальна пільга (ПСП), яка дозволяє зменшити податкове навантаження окремих категорій платників. ПСП спрямована на підтримку найбільш уразливих груп населення та є важливою складовою податкової політики держави.

За обсягом надходжень ПДФО поступається лише податку на додану вартість, стабільно займаючи друге місце серед основних бюджетоформуєчих податків України, що підтверджується даними, представленими в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Надходження до зведеного бюджету України від ПДФО

Рік	Сума бюджетних надходжень від ПДФО (з військовим збором), млн. грн.	Частка надходжень від ПДФО у структурі:		
		податкових надходжень, %	бюджетних доходів, %	ВВП України, %
2019	275 458,50	25,7%	21,4%	6,9%
2020	295 107,30	26,0%	21,4%	7,0%
2021	349 785,50	24,1%	21,0%	6,4%
2022	420 672,60	31,3%	19,2%	8,1%
2023	496 343,00	30,3%	16,0%	7,6%
2024	583 625,70	27,9%	16,3%	7,6%

Джерело: складено на основі [35]

Дані, наведені у таблиці 2.1, свідчать про суттєве та майже безперервне зростання надходжень від податку на доходи фізичних осіб (разом із військовим збором) до зведеного бюджету України у 2019–2024 роках. За цей період обсяг надходжень збільшився більш ніж удвічі – від 275 458,50 млн грн у 2019 році до 583 625,70 млн грн у 2024 році. Така динаміка підкреслює високу фіскальну вагу ПДФО навіть у період безпрецедентних викликів, спричинених повномасштабною війною. Проте зростання абсолютних показників не слід

розглядати виключно як результат економічного піднесення: значний вплив мали інфляційні процеси, збільшення мінімальної заробітної плати, девальваційні коливання та заходи держави щодо мобілізації фінансових ресурсів у воєнний період.

Цікаво простежити коливання частки ПДФО у структурі податкових надходжень, яка змінювалася від 24,1 % до 31,3 %. Мінімальне значення спостерігалося у 2021 році, а максимальне – у 2022-му, коли держава була змушена оперативно коригувати фіскальні механізми для забезпечення обороноздатності. Хоча після пікового зростання частка ПДФО дещо зменшилася, вона залишилася вищою за довоєнні показники, що підтверджує активізацію фіскальних інструментів у відповідь на воєнні виклики.

Паралельно простежується тенденція до зменшення частки ПДФО у загальних доходах бюджету – від 21,4 % у 2019–2020 роках до 16,0 % у 2023 році, із незначним підвищенням до 16,3 % у 2024 році. Така динаміка свідчить, що, попри зростання абсолютних сум, інші джерела доходів бюджету зростали швидше. Це може бути наслідком структурних змін, зумовлених воєнним станом, а також збільшення ролі неподаткових надходжень, зокрема міжнародної фінансової допомоги.

Співвідношення надходжень ПДФО до валового внутрішнього продукту зберігало відносну стабільність, коливаючись у межах 6,4-8,1 %. Показник досягнув мінімуму у 2021 році та піку – у 2022-му, після чого стабілізувався на рівні 7,6 % у 2023-2024 роках. Це свідчить про те, що, попри складні обставини, адміністрування ПДФО залишалося ефективним та адаптивним до загальноекономічної ситуації.

Найбільш різкі зміни в усіх проаналізованих параметрах припадають на 2021-2022 роки, що прямо корелює з початком повномасштабної агресії росії. У наступні роки, 2022-2024, відбувається поступова стабілізація фіскальних потоків, що свідчить про адаптацію економіки та податкової системи до умов воєнного часу.

Загалом представлені дані підтверджують, що ПДФО залишається одним

із найнадійніших джерел наповнення бюджету, демонструючи стійкість та передбачуваність навіть у кризовий період. Відносна стабільність його частки у ВВП засвідчує збереження результативності податкового адміністрування, що є критично важливим для фінансової стійкості держави.

Показники 2024 року додатково підкреслюють цю тенденцію: до зведеного бюджету було сплачено 532,4 млрд грн ПДФО та 51,2 млрд грн військового збору, що відповідно перевищує надходження 2023 року на 16,1 % та 35 %. Крім того, єдиний соціальний внесок зріс до 548,8 млрд грн, що на 14,8 % більше, ніж у попередньому році (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Надходження ПДФО, військового збору та ЄСВ за 2018-2024 роки (млрд. грн)

Вид платежу	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
ПДФО на заробітну плату та грошове забезпечення	186,66	224,41	242,10	286,69	358,36	414,07	469,75
в т. ч. на заробітну плату найманих працівників	175,18	209,01	223,87	267,17	246,41	268,2	321,6
на грошове забезпечення військовослужбовців	11,86	15,40	18,24	19,52	111,95	145,87	148,15
ПДФО з інших доходів	24,32	28,63	29,08	34,48	28,65	44,28	62,68
Військовий збір	18,72	22,43	23,93	28,61	33,66	38,0	51,2
ЄСВ на заробітну плату	202,6	241,0	259,8	309,1	284,6	302,0	362,5
ЄСВ на грошове забезпечення військовослужбовців	13,75	17,89	20,97	21,97	127,65	164,1	173,0
ЄСВ самозайнятих осіб (загальна та спрощена система оподаткування)	10,18	12,30	11,82	15,90	11,60	11,44	12,65
з них платники єдиного податку	9,01	11,01	10,71	14,69	8,83	9,16	10,6
ЄСВ, інше (особами, які провадять НПД та особи, які беруть добровільну участь)	0,35	0,38	0,36	0,39	0,30	0,41	0,5

Джерело: дані Казначейства та ДПС.

Аналіз структури Державного бюджету України демонструє зростання фіскальної значущості податку на доходи фізичних осіб та військового збору у складі податкових надходжень у 2018–2024 роках (рис. 2.1).

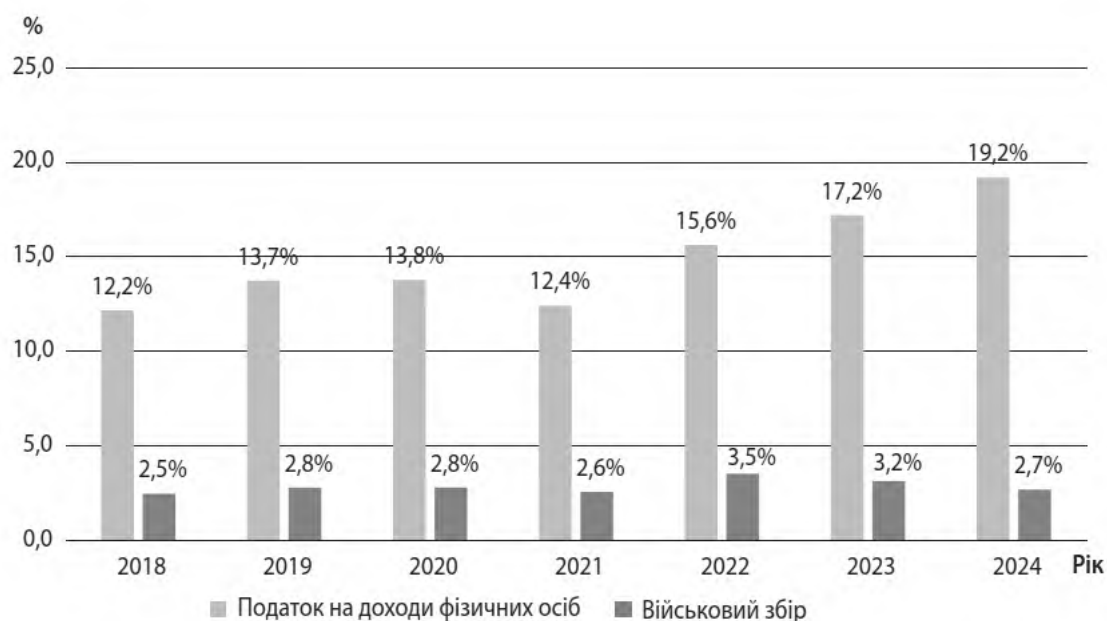

Рис. 2.1. Частка ПДФО та військового збору в бюджеті України за 2018-2024 рр., %

Джерело: складено на основі [25]

Частка податку на доходи фізичних осіб у структурі податкових надходжень протягом досліджуваного періоду зросла з 12,2 % у 2018 році до 19,2 % у 2024 році, тобто на 7 процентних пунктів. Це свідчить про поступове та стале підсилення його ролі, особливо інтенсивне у 2022–2023 роках. Водночас частка військового збору зросла менш помітно – з 2,5 % у 2018 році до 2,7 % у 2024 році, досягнувши пікового значення 3,5 % у 2022 році, що безпосередньо пов'язано з різким збільшенням оборонних видатків у період активних бойових дій. У сукупності обидва показники демонструють позитивну динаміку, формуючись під впливом змін у податковій базі, економічних процесів та військово-політичної ситуації.

Ефективне управління публічними фінансами потребує відповідності сучасним викликам та має ґрунтуватися на принципах прозорості, бюджетної стабільності, довгострокової фінансової стійкості та справедливої організації міжбюджетних відносин [7].

У цьому контексті військовий збір виконує роль цільового податку,

призначеного для фінансування оборонних потреб держави. Він справляється одночасно з ПДФО з усіх видів доходів фізичних осіб. Упродовж звітного періоду надходження військового збору становили 28,09 млрд грн за відсутності затвердженого річного плану, що відображає масштаб податкової підтримки сектору оборони. Умови повномасштабної війни висувають підвищені вимоги до стійкості місцевих бюджетів, які відіграють важливу роль в економічній та соціальній системі країни. Проведена до початку активних бойових дій адміністративно-територіальна реформа стала критично важливим фундаментом, що забезпечив гнучкість та адаптивність фінансової системи. Однак підтримання фінансової спроможності регіонів нині передбачає не лише виконання традиційних завдань, а й реагування на наслідки війни – руйнування інфраструктури, зупинку діяльності підприємств, переміщення населення та відбудову деокупованих територій [8-10].

Військовий збір, як обов'язковий платіж, запроваджений для зміцнення обороноздатності України, відіграє важливу роль у фінансуванні сил безпеки та оборони. Його надходження є показником готовності держави забезпечувати військові потреби та адаптувати бюджетну систему до умов збройного конфлікту. Тому доцільним є аналіз динаміки сплати військового збору за 2018–2024 роки (рис. 2.2).

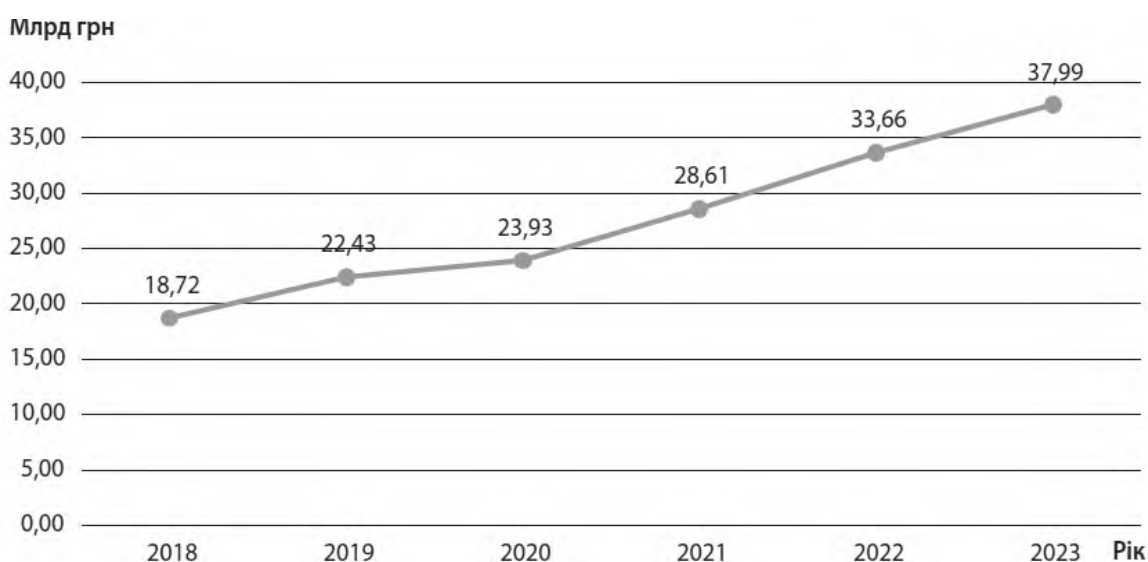

Рис. 2. Надходження військового збору до бюджету України за 2018-2023 рр., млрд грн

Аналіз даних, поданих на рис. 2.2, свідчить про стале зростання надходжень військового збору протягом 2018-2024 років. Обсяг цього платежу збільшився з 18,7 млрд грн у 2018 році до 51,2 млрд грн у 2024-му, що фактично означає майже триразове зростання за шість років. Така динаміка відображає розширення бази доходів, з яких справляється військовий збір, а також зростання потреб держави у фінансуванні оборонного сектору.

У 2018–2019 роках збір зріс на 19,8 %, що відповідало періоду відносної економічної стабільності. Подальше зростання у 2019–2020 роках – лише 6,7 % – частково пояснюється впливом пандемії COVID-19, яка зменшила ділову активність і темпи зростання доходів населення. У наступному періоді, 2020–2021 років, спостерігається суттєвіше збільшення – на 19,5 %, що свідчить про поступове відновлення економіки після кризового етапу. У 2021-2022 роках приріст становив 17,6 %, що було обумовлено підвищенням доходів населення та зростанням кількості осіб, які сплачують військовий збір. У 2022-2024 роках подальше збільшення надходжень спричинене впливом інфляційних процесів, зростанням чисельності військовослужбовців, легалізацією доходів та продовженням активних бойових дій, які потребують значних оборонних ресурсів.

Практика адміністрування військового збору протягом десяти років функціонування демонструє, що цей платіж не відповідає класичному визначенню «збору» згідно з п. 6.2 ст. 6 Податкового кодексу України. Його сплата не передбачає отримання платником жодної прямої спеціальної вигоди чи юридично значущих дій на його користь з боку держави або органів місцевого самоврядування [10]. Фактично він виконує роль додаткового загальнодержавного податку оборонного призначення.

Військовим збором оподатковуються різні види доходів: лікарняні, доходи від продажу рухомого й нерухомого майна (ст. 172, 173 ПКУ), роялті, авторські винагороди, вихідна допомога, доходи від оренди чи лізингу майна, благодійна допомога без цільового призначення, надлишкові витрати на відрядження, спадщина (крім отриманої від близьких родичів), дивіденди фізичних осіб,

додаткові блага, а також доходи від операцій з криптовалютою (п. 164.2.20 ПКУ).

Попри зменшення виробничого потенціалу, масову міграцію населення та руйнування інфраструктури, податок на доходи фізичних осіб залишається одним із найнадійніших і найстабільніших джерел бюджетних надходжень. Однак його стійкість має межу: підтримання належного рівня надходжень у майбутньому потребуватиме від держави активної політики щодо стимулювання зайнятості, повернення трудових мігрантів і відновлення підприємницької активності.

Водночас чинна система оподаткування доходів фізичних осіб має низку суттєвих диспропорцій і структурних недоліків, що потребують комплексного перегляду. Нинішня модель оподаткування демонструє ознаки соціальної несправедливості, насамперед щодо малозабезпечених громадян. І хоча податкова соціальна пільга формально має компенсаторну функцію, її вплив істотно знижений через недосконалість методики застосування та неадекватне визначення граничних доходів, що дають право на таку пільгу. Особливо критичною є проблема занижених соціальних стандартів: прожитковий мінімум на 2025 рік визначений на рівні 3028 грн – це лише близько 40 % від мінімальної зарплати та значно нижче фактичних витрат на забезпечення базових потреб домогосподарств. Така розбіжність між нормативними та реальними показниками спричиняє викривлення в системі оподаткування та перешкоджає реалізації принципу соціальної справедливості.

Механізм застосування податкової соціальної пільги в її теперішньому вигляді фактично втратив свою практичну ефективність. Оскільки поріг доходу, що дає право на отримання пільги, визначається як 140 % прожиткового мінімуму, розрахункове значення системно виявляється нижчим за законодавчо встановлену мінімальну заробітну плату. У результаті абсолютна більшість найманих працівників формально підпадає під критерії отримання пільги, але фактично позбавлена можливості нею скористатися. Це призводить до повного нівелювання соціально-компенсаційного змісту податкової соціальної пільги та зводить нанівець її регулюючу та перерозподільчу функції.

У такій ситуації реальні можливості отримати податкову соціальну пільгу зберігаються лише у двох груп платників:

- осіб, які працюють неповний робочий час або мають сезонну зайнятість та можуть отримувати доходи нижчі за мінімальну заробітну плату;
- багатодітних батьків, для яких граничний поріг доходу збільшується пропорційно кількості дітей.

Усі інші категорії громадян, що могли б потребувати фіскальної підтримки, фактично виключені з кола отримувачів пільги, що суперечить базовим принципам податкової справедливості та сприяє поглибленню соціально-економічної нерівності. Подібний підхід до обмеження доступу до пільги має як фіскальні, так і політичні мотиви. З одного боку, зменшення кількості отримувачів ПСП забезпечує додаткові надходження до бюджету шляхом збільшення фактичного податкового навантаження на громадян. З іншого – дає змогу уникнути перегляду базових параметрів податкової системи, що потребувало б ширших реформ. Однак аргументи про нібито стимулюючий вплив таких обмежень на зростання трудової активності не мають належного економічного обґрунтування, оскільки не враховують реальний стан ринку праці, високий рівень тінізації зайнятості та обмежені можливості роботодавців підвищувати оплату праці в багатьох регіонах.

За таких умов актуальним є глибоке реформування підходів до визначення прожиткового мінімуму з метою його узгодження з фактичними споживчими потребами населення. Поряд із цим необхідно модернізувати механізм застосування податкової соціальної пільги, щоб повернути їй статус дієвого інструмента підтримки соціально вразливих груп. Реформування ПСП сприятиме зменшенню регресивності податку на доходи фізичних осіб, посиленню довіри до податкової системи та стимулюванню легальної зайнятості, забезпечуючи водночас більш справедливий розподіл податкового навантаження.

2.2. Тенденції надходження податку на доходи фізичних осіб до місцевих бюджетів України

Оцінювання динаміки валового внутрішнього продукту та обсягів надходжень податку на доходи фізичних осіб до місцевих бюджетів є ключовим елементом аналізу фінансової стійкості територіальних громад та їх залежності від загальнодержавних економічних процесів. Дослідження цих показників дає змогу встановити рівень чутливості місцевих бюджетів до макроекономічних коливань, визначити результативність фіскальної політики, а також оцінити наслідки реформ децентралізації для місцевого фінансового забезпечення. У ширшому контексті такий аналіз слугує інструментом комплексного розуміння взаємодії між економічним розвитком країни та ресурсними можливостями органів місцевого самоврядування.

Розгляд змін ВВП та надходжень ПДФО до місцевих бюджетів у 2022–2024 роках дозволяє ідентифікувати низку важливих тенденцій, що характеризують як загальноєкономічну ситуацію, так і динаміку формування доходів місцевих бюджетів в умовах війни та після проведення фіскально-адміністративних реформ. Для цього проаналізовано відповідні статистичні дані, наведені у таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

Динаміка ВВП та податку на доходи фізичних осіб у доходах місцевих бюджетів України за 2022-2024 роки, млрд грн [34]

Показник	2022 рік	2023 рік	2024 рік
Обсяг ВВП	5191,0	6537,8	7658,7
Темпи зростання ВВП, %	95,1	125,9	117,1
Обсяг надходження податку на доходи фізичних осіб до місцевих бюджетів України	272,2	289,4	257,5
Темп зростання податку на доходи фізичних осіб, %	128,3	106,3	89,0
Частка податку на доходи фізичних осіб місцевих бюджетів у ВВП, %	5,2	4,4	3,4

У 2022 році обсяг валового внутрішнього продукту становив 5191,0 млрд грн, а показник його динаміки – 95,1 %, що свідчить про суттєве скорочення економічної активності під впливом повномасштабної війни, інфляційних процесів та порушення логістичних ланцюгів. Уже в 2023 році економіка продемонструвала ознаки відновлення: темп зростання ВВП досяг 25,9 %, а його величина збільшилася до 6537,8 млрд грн. У 2024 році зростання продовжилося, хоча й у помірніших темпах (117,1 %), а обсяг ВВП зріс до 7658,7 млрд грн. Така динаміка свідчить про поступову адаптацію економічної системи до умов воєнного часу та відновлення окремих секторів національного господарства.

Дослідження надходжень податку на доходи фізичних осіб до місцевих бюджетів у 2022–2024 роках виявляє низку важливих закономірностей, що обумовлені як фіскальними, так і військовими чинниками. У 2022 році, на тлі різкого зростання грошового забезпечення військовослужбовців, значно збільшилися оподатковувані доходи, з яких справлявся ПДФО. До таких доходів належали не лише основні виплати, а й численні бойові надбавки та премії. Саме вони стали ключовим драйвером фіскального зростання: темп приросту надходжень ПДФО досяг 128,3 %, що суттєво перевищувало і динаміку ВВП, і рівень інфляції. Частка ПДФО у структурі ВВП піднялася до 5,2 % – найвищого значення за всі три роки аналізу. Важливо, що у 2022-2023 роках ПДФО з доходів військовослужбовців зараховувався до бюджетів територіальних громад, де вони були зареєстровані, забезпечуючи громадам додатковий, хоча й тимчасовий, фінансовий ресурс.

Ситуація докорінно змінилася з 1 січня 2024 року, коли набули чинності нові бюджетні правила, що передбачають зарахування ПДФО з грошового забезпечення військових виключно до державного бюджету. Це адміністративне рішення відчутно позначилося на доходах місцевих бюджетів: надходження ПДФО у 2024 році скоротилися до 257,5 млрд грн, що на 11 % менше, ніж у 2023 році (темп – 89,0 %). Частка цього податку у ВВП знизилася до 3,4 %. Незважаючи на загальноекономічне зростання, громади втратили значний обсяг ресурсів, які у попередні роки слугували важливою складовою їх фінансової

стійкості.

Таким чином, ПДФО виявився особливо чутливим до адміністративних змін у механізмах розподілу податкових надходжень. У 2022–2023 роках військовий компонент ПДФО створив для територіальних громад «тимчасове фінансове вікно можливостей», яке у 2024 році фактично було закрите. Ця ситуація робить очевидною потребу в перегляді механізмів горизонтального та вертикального вирівнювання, визначенні нових стабільних джерел доходів для місцевого самоврядування та компенсації втрат, спричинених перерозподілом ПДФО.

Зміна підходів до зарахування військового ПДФО зумовила помітний перерозподіл фінансових потоків між державним і місцевими бюджетами у 2022–2024 роках, що яскраво простежується на рис. 2.3.

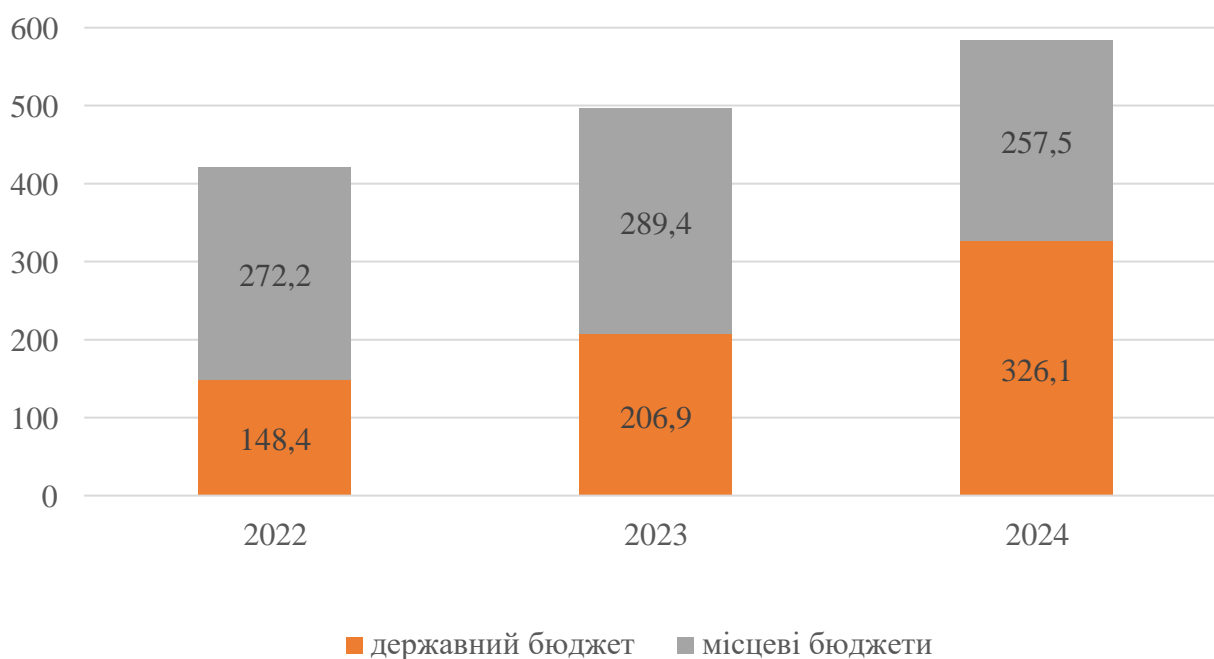

Рис. 2.3. Динаміка надходження ПДФО до бюджетів різних рівнів протягом 2022–2024 років, млрд грн

Джерело: складено на основі [34]

Зміна механізму зарахування ПДФО з 2024 року суттєво переформатувала систему бюджетних взаємовідносин в Україні. Фактичне вилучення військового

ПДФО з доходної бази територіальних громад призвело до втрати одного з найвагоміших джерел місцевих надходжень, яке у 2022–2023 роках забезпечувало критично важливу фінансову підтримку. Зростання частки ПДФО у державному бюджеті відбулося не за рахунок підвищення продуктивності економіки, а внаслідок перерозподілу вже існуючих податкових потоків, що суттєво звужує фіскальні можливості громад і ставить під загрозу їхню фінансову автономію. За цих умов виникає потреба у перегляді системи міжбюджетних трансфертів і запровадженні ефективних компенсаторів, насамперед для прикордонних, прифронтових та деокупованих територій, де фінансові потреби є найбільш критичними.

Дослідження динаміки доходів місцевих бюджетів України за 2022–2024 роки дає змогу виокремити низку важливих тенденцій, які відображають як загальноекономічні процеси, так і трансформацію підходів до формування ресурсної бази муніципалітетів (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Динаміка доходів місцевих бюджетів України за 2022-2024 роки, млрд грн [34]

Показник	2022 рік	2023 рік	2024 рік
1	2	3	4
Доходи місцевих бюджетів України	555,1	652,6	679,5
Податкові надходження місцевих бюджетів України	393,5	434,5	441,1
Темп зростання податкових надходжень, %	113,5	110,4	101,5
Обсяг надходження податку на доходи фізичних осіб до місцевих бюджетів України	272,2	289,4	257,5
Темп зростання податку на доходи фізичних осіб, %	128,3	106,3	89,0
Частка податкових надходжень у доходах місцевих бюджетів України, %	70,9	66,6	64,9
Частка податку на доходи фізичних осіб у податкових надходженнях місцевих бюджетів України, %	69,2	66,6	58,4

Джерело: складено на основі [24]

Податкові надходження місцевих бюджетів України демонстрували зростання у 2022-2023 роках, однак у 2024 році їхня динаміка істотно сповільнилася: темп приросту становив лише 101,5 %. Це означає, що розширення доходної бази громад відбулося переважно завдяки збільшенню обсягів трансфертів, субвенцій, грантових коштів та інших неподаткових джерел, а не за рахунок податкових платежів, що традиційно формували основну частину місцевих бюджетів.

Найбільш показовою є ситуація з ПДФО: у 2024 році вперше за останні роки зафіксовано зменшення його надходжень – на 11 %, до 257,5 млрд грн. Причиною стало те, що починаючи з 2024 року ПДФО із грошового забезпечення військовослужбовців повністю спрямовується до державного бюджету. Це позбавило громади значного фінансового ресурсу, який у попередні роки був одним із найбільш стабільних джерел доходів.

Структура доходів місцевих бюджетів також зазнала помітних змін: якщо у 2022 році частка податкових надходжень становила 70,9 %, то у 2024 році вона знизилася до 64,9 %. Це свідчить про поступове скорочення фіскальної автономії громад і посилення їх залежності від централізованих ресурсів. Аналогічна тенденція спостерігається й щодо питомої ваги ПДФО у складі податкових доходів: з 69,2 % у 2022 році до 58,4 % у 2024-му. Така динаміка пояснюється не лише зміною порядку зарахування військового ПДФО, але й необхідністю або спробами громад диверсифікувати свою доходну базу.

Попри загальне зростання доходів, податкова база місцевих бюджетів стає більш вразливою, менш передбачуваною та менш стабільною. В умовах централізації фінансування оборонного сектору місцеві бюджети змушені активніше шукати альтернативні джерела наповнення: підтримувати розвиток малого й середнього бізнесу, стимулювати інвестиційну активність, ефективніше управляти комунальними активами та земельними ресурсами.

Таким чином, аналіз динаміки і структури податкових надходжень за 2022-2024 роки дає змогу не лише охарактеризувати річні коливання, а й визначити ключові тенденції та вагу окремих елементів податкової бази у загальній системі

доходів місцевого самоврядування (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Динаміка та структура надходжень податкових платежів до місцевих бюджетів України за 2022-2024 роки, млрд грн [34]

Показники	2022 рік	Питома вага, %	2023 рік	Питома вага, %	2024 рік	Питома вага, %
Податкові надходження	393,5	100,0	434,5	100,0	441,1	100,0
Податок та збір на доходи фізичних осіб	272,2	69,2	289,4	66,6	257,5	58,4
Податок на прибуток підприємств	13,5	3,4	15,5	3,6	27,9	6,3
Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	8,7	2,2	6,0	1,4	6,5	1,5
Акцизний податок	13,1	3,3	22,4	5,2	27,8	6,3
Місцеві податки та збори	84,3	21,4	100,0	23,0	119,8	27,2
Екологічний податок	1,6	0,4	1,3	0,3	1,5	0,3

Джерело: складено на основі [28]

Податок на доходи фізичних осіб продовжує залишатися ключовим елементом податкової бази місцевих бюджетів, формуючи у 2022–2024 роках у середньому майже дві третини їхніх податкових надходжень (64,5 %). Водночас його частка щороку зменшується – з 69,2 % у 2022 році до 58,4 % у 2024-му. Така динаміка свідчить про поступову трансформацію структури доходів та зростаючу роль інших фіскальних інструментів.

Одночасно помітно посилюється значення місцевих податків і зборів: їх частка підвищилася з 21,4 % у 2022 році до 27,2 % у 2024 році. У середньому вони забезпечили близько 24 % усіх податкових надходжень за аналізований період. Зростання ролі місцевих податків пов'язане із розширенням підприємницької діяльності на місцях, активізацією адміністрування та зростанням надходжень від податків на майно та єдиного податку.

Вагомий приріст продемонстрували і надходження акцизного податку, які більш ніж удвічі збільшилися у 2023–2024 роках. Це вказує на детінізацію ринків підакцизних товарів, передусім пального та алкогольної продукції. Податок на

прибуток підприємств також суттєво зріс у 2024 році, що може бути пов'язано з частковим відновленням економічної активності та заходами з посилення податкової дисципліни. Натомість рентні та екологічні платежі залишалися на мінімальному рівні – разом близько 2 % податкових доходів, що свідчить про недостатню реалізацію природного та екологічного потенціалу територій.

Для глибокого розуміння внутрішньої структури ПДФО доцільно проаналізувати його надходження за видами доходів, що дає можливість виокремити ключові тенденції та визначити внесок окремих груп платників у формування доходної бази місцевих бюджетів (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Структура податкових надходжень податку на доходи фізичних осіб до місцевих бюджетів за видами доходу за 2022-2024 роки, млрд грн [55]

Показники	2022 рік	Питома вага, %	2023 рік	Питома вага, %	2024 рік	Питома вага, %
1	2	3	4	5	5	6
ПДФО, що сплачується податковими агентами, із доходів платника податку у вигляді заробітної плати	171,4	63,0	185,7	64,2	221,8	86,1
ПДФО з грошового забезпечення, одержаних військовослужбовцями, що сплачується податковими агентами	83,6	30,7	78,4	27,1	0	0,0
ПДФО, що сплачується податковими агентами, із доходів платника податку інших ніж заробітна плата	13,6	5,0	19,2	6,6	25,4	9,9
ПДФО, що сплачується фізичними особами за результатами річного декларування	3,6	1,3	4,7	1,6	6,6	2,6
ПДФО із доходів спеціалістів резидента Дія Сіті	0	0,0	0,8	0,3	2,3	0,9
ПДФО у вигляді Мінімального податкового зобов'язання, що підлягає сплаті фізичними особами	0	0,0	0,6	0,2	1,5	0,6
Авансовий внесок з ПДФО, що сплачується платниками податку, які здійснюють роздрібну торгівлю пальним	0	0,0	0	0,0	0,1	0,0
Всього ПДФО	272,2	100,0	289,4	100,0	257,5	100,0

Джерело: складено на основі [18]

ПДФО із заробітної плати й надалі формує основну частину податкових надходжень місцевих бюджетів і залишається їх найбільш стабільним джерелом. У 2024 році обсяг цих надходжень зріс на 19,4 % порівняно з 2023 роком, що свідчить про підвищення доходів населення, поступове відновлення ринку праці та збільшення фонду оплати праці в більшості секторів економіки.

Водночас у 2024 році повністю припинилися надходження ПДФО з грошового забезпечення військовослужбовців на користь місцевих бюджетів у зв'язку зі зміною правил бюджетного розподілу. Усі ці кошти тепер спрямовуються до державного бюджету, що істотно вплинуло на структуру доходів громад і зменшило їхню податкову базу.

Суттєве зростання надходжень ПДФО з інших видів доходів (крім заробітної плати), яке у 2024 році становило +32 % порівняно з попереднім роком, відображає посилення економічної активності поза сферою найманої праці. Це може бути наслідком розширення підприємницької діяльності, збільшення кількості осіб, залучених до самозайнятості, зростання доходів від оренди, продажу активів та інших джерел.

Позитивною тенденцією є й збільшення надходжень ПДФО за результатами річного декларування. Це свідчить про поступове формування більш відповідального ставлення до податкових зобов'язань і підвищення рівня податкової культури серед громадян.

Окрему увагу заслуговує ПДФО із доходів спеціалістів, які працюють у правовому режимі «Дія Сіті». Цей інструмент, запроваджений для стимулювання розвитку ІТ-сектору й інноваційних індустрій, почав приносити помітні податкові надходження з 2023 року, а у 2024-му продемонстрував стійку динаміку зростання. Це свідчить про зростання частки високотехнологічних секторів у структурі економіки та про ефективність податково-правових стимулів, створених для таких галузей.

ПДФО, що надходить через механізми мінімальних податкових зобов'язань і авансових внесків, також демонструє збільшення обсягів, відображаючи розширення фіскальної бази за рахунок нових інструментів

оподаткування фізичних осіб, особливо підприємців і власників активів.

Узагальнюючи, структура ПДФО поступово змінюється:

- 1) основну частку продовжує формувати заробітна плата, що стабільно зростає;
- 2) значення військового ПДФО для місцевих бюджетів практично зведено до нуля через централізацію цих надходжень;
- 3) доходи, не пов'язані з оплатою праці, відіграють дедалі більшу роль завдяки розвитку малого бізнесу, зростанню самозайнятості та інших форм економічної активності;
- 4) «Дія Сіті» стає новим джерелом ПДФО та демонструє потенціал до подальшого зростання;
- 5) загальна структура ПДФО стає більш диверсифікованою, відображаючи зміну економічної моделі та появу нових сфер оподаткування.

Ці тенденції свідчать про поступове переорієнтування фіскальної системи від традиційних джерел до ширшої та більш інноваційної податкової бази.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ ДОХОДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ

3.1 Зарубіжний досвід фіскальної ролі податку на доходи фізичних осіб

Європейська практика переконливо демонструє, що податок на доходи фізичних осіб відіграє ключову роль у формуванні фінансових ресурсів держави та місцевого самоврядування. У більшості країн ЄС саме ПДФО визначає стабільність податкової системи та забезпечує значну частину бюджетних надходжень, поступаючись за фіскальним значенням здебільшого лише податку на додану вартість.

Основні аспекти фіскальної ролі ПДФО в європейських державах можна окреслити так:

1. Висока частка у структурі податкових доходів. У середньому серед країн Європейського Союзу ПДФО формує 15–25 % усіх податкових надходжень, а в низці економічно розвинених держав він є головним податковим джерелом. Для Швеції, Данії, Фінляндії та Німеччини цей податок є визначальним у наповненні бюджетів.

2. Фінансування соціальних функцій держави. ПДФО традиційно використовується для забезпечення основних соціальних програм: охорони здоров'я, освіти, пенсійних і соціальних виплат. Обсяги надходжень від цього податку прямо формують можливості держави у сфері надання публічних послуг.

3. Суттєве джерело доходів місцевих бюджетів. У багатьох країнах ЄС ПДФО є основою фінансування місцевого самоврядування.

– У Німеччині надходження від податку автоматично розподіляються між федерацією, землями та муніципалітетами.

– У Швеції та Фінляндії органи місцевого самоврядування самостійно

визначають ставки ПДФО, що забезпечує високу бюджетну автономію.

– У Польщі місцеві бюджети отримують майже половину надходжень від ПДФО, що робить його ключовим елементом їхньої фінансової бази.

4. Інструмент зменшення нерівності та соціальної поляризації. Європейські країни використовують переважно прогресивну шкалу оподаткування доходів, що дозволяє коригувати податкове навантаження відповідно до рівня доходів платників. Це сприяє вирівнюванню доходів та зміцнює соціальну стабільність.

5. Формування податкової культури та довіри до держави. Впровадження електронного декларування, прозорість оподаткування та застосування адресних пільг – таких як знижки для сімей із дітьми, витрат на освіту або медичні послуги – роблять ПДФО дієвим інструментом підвищення податкової дисципліни та зменшення рівня ухилення від сплати податків [44].

Таким чином, досвід ЄС засвідчує, що ПДФО може бути ефективним не лише як фіскальний ресурс, а й як важливий інструмент соціальної політики, регіонального розвитку та формування довіри між державою та громадянами.

Механізм оподаткування доходів фізичних осіб у Польщі є складовою частиною системи прямих податків і ґрунтується на принципі прогресивності: зі зростанням доходу зростає й ставка податку. Основним податком у цій сфері є податок на доходи фізичних осіб (PIT), який виконує подвійну функцію – фіскальну й соціальну. З одного боку, він забезпечує суттєві надходження до державного та місцевих бюджетів, а з іншого – є інструментом перерозподілу доходів і зменшення економічної нерівності в суспільстві.

Станом на 2024 рік у Польщі діють дві базові податкові ставки для фізичних осіб: 12% для річного доходу до 120 тисяч злотих і 32% для суми, що перевищує цей поріг. Для осіб із дуже високими доходами додатково застосовується солідарний податок у розмірі 4%. Водночас існує неоподатковуваний мінімум у розмірі 30 тисяч злотих на рік, що дає змогу зменшити податковий тягар для малозабезпечених верств населення.

Об'єктом оподаткування виступають усі основні джерела доходів:

заробітна плата, прибутки від підприємницької діяльності, оренда майна, доходи від авторських прав і роялті, а також капітальні надходження. Система побудована так, щоб охоплювати широкий спектр економічної активності громадян, незалежно від її форми.

Особливістю польської податкової системи є можливість вибору форми оподаткування залежно від типу доходу, статусу платника та обсягу економічної діяльності. Найпоширенішим варіантом є застосування прогресивної шкали – вона автоматично використовується для найманих працівників, пенсіонерів та осіб, які працюють за контрактами. Цей варіант поєднує дві ставки (12% і 32%) і враховує неоподатковуваний мінімум.

Підприємці мають змогу перейти на лінійну ставку у розмірі 19%, яка не залежить від суми доходу. Такий режим спрощує податковий облік, однак обмежує право на застосування більшості податкових пільг, зокрема – неоподаткованого мінімуму та сімейних відрахувань. Він підходить для осіб із високими доходами і невеликими витратами, які не потребують розширених можливостей для податкового планування.

Ще одним варіантом є спрощене оподаткування на основі картки податкових витрат (форфейт). У цьому випадку податок нараховується як фіксований відсоток від доходу, без урахування витрат. Розмір ставки залежить від виду діяльності й коливається від 2% до 17%. Такий підхід особливо привабливий для представників вільних професій, ІТ-спеціалістів, фрилансерів, а також орендодавців, які мають стабільний дохід і обмежені витрати.

Процедура сплати податку передбачає, що у випадку найманих працівників обов'язок з утримання податку покладається на роботодавця, який виступає податковим агентом. Усі фізичні особи зобов'язані щорічно подавати податкову декларацію, форма якої залежить від джерел доходів. Ця система поєднує централізований контроль за надходженнями з індивідуальною відповідальністю платників.

Оподаткування доходів фізичних осіб у Польщі виконує важливу роль у фінансовій архітектурі держави. Податок на доходи фізичних осіб входить до

трійки найвагоміших джерел надходжень разом із податком на додану вартість (ПДВ) та податком на прибуток підприємств. У 2023 році його частка в загальному обсязі доходів консолідованого бюджету перевищила 17%.

Особливу роль податок на доходи фізичних осіб відіграє на місцевому рівні: близько половини всіх надходжень від цього податку спрямовуються до бюджетів муніципалітетів. Це забезпечує фінансування базових суспільних послуг – освіти, охорони здоров'я, інфраструктури, транспорту, що підсилює роль податкової системи як джерела фінансової стабільності регіонів.

Польська модель РІТ добре узгоджується з європейською практикою, яка поєднує фіскальну ефективність із соціальною відповідальністю. Прогресивне оподаткування дозволяє не лише акумулювати бюджетні ресурси, а й коригувати рівень соціальної нерівності, надаючи перевагу вразливим групам населення. Така система є прикладом збалансованого підходу до податкової політики, який може слугувати орієнтиром для країн, що перебувають на етапі модернізації податкового законодавства.

3.2 Недоліки та питання вдосконалення оподаткування доходів фізичних осіб

Чинна система оподаткування доходів фізичних осіб в Україні має низку суттєвих недоліків, які стримують її ефективність і не дозволяють їй повною мірою виконувати фіскальні та соціально-економічні функції. Однією з ключових проблем є те, що окремі елементи податку не узгоджуються з вимогами соціально орієнтованої ринкової економіки. Це особливо помітно, якщо порівняти структуру ПДФО в Україні з підходами, які використовуються в країнах Східної Європи – державах, що конкурують за іноземні інвестиції та впроваджують більш збалансовані механізми оподаткування.

Наявна модель ПДФО характеризується фактично регресивним розподілом податкового навантаження між платниками, що призводить до

посилення нерівності у розподілі доходів та створює небажані поведінкові стимули. Замість того щоб зменшувати диференціацію доходів, система сприяє її поглибленню, оскільки податковий тягар для найнижчих та середніх доходів є відносно вищим, ніж мав би бути за соціально орієнтованої моделі оподаткування.

Ще однією проблемою є значний податковий розрив, тобто недоотримання державою частини надходжень від ПДФО. Він зумовлений тінізацією ринку праці, поширеністю неофіційного працевлаштування та загальною недостатньою фіскальною спроможністю податку. Це знижує ефективність ПДФО як одного з ключових джерел доходів бюджетної системи.

Регулятивний потенціал податку також реалізується неповною мірою. ПДФО майже не виконує функцій стимулювання продуктивної зайнятості, легалізації доходів або підтримки соціально вразливих груп населення. У результаті податок втрачає не лише фіскальну, а й економічну та соціальну ефективність.

Проблемним є і застосування спрощеної системи оподаткування, яка нерідко використовується не за призначенням. Частина бізнесу штучно переводить найманих працівників у статус «підприємців», що дозволяє мінімізувати податкові платежі. Це викривлює ринок праці, знижує надходження до бюджету та породжує несправедливу конкуренцію між реальними підприємцями та фіктивно оформленими працівниками.

Додатковою складністю для платників залишається подвійне оподаткування окремих категорій доходів, що суперечить принципам нейтральності та справедливості оподаткування. Такі випадки знижують довіру до податкової системи та створюють ситуації, коли один і той самий дохід оподатковується кілька разів.

Особливо показовою є відсутність неоподаткованого мінімуму, що різко відрізняє Україну від більшості європейських країн. Незважаючи на відносно помірну номінальну ставку ПДФО, саме відсутність такого мінімуму робить податок значно важчим для малозабезпечених груп населення. Статистичні

показники й аналітичні розрахунки, наведені у відповідних порівняльних таблицях, демонструють глибоку розбіжність між українською моделлю ПДФО та моделями сусідніх держав, які вже адаптували свої системи до стандартів соціальної ринкової економіки.

Таблиця 3.1

Показники, що характеризують елементи ПДФО, в Україні та окремих країнах ЄС

Країна	Нормативна ставка /шкала ставок податку на найману працю (2022), %	Імпліцитна ставка податку на працю (2022), %	Частка податку у ВВП, % (2021)	Неоподатковуваний мінімум, євро/міс. (2022)	Податковий клин для заробітку 50 % середньої з/п (2021), %
1	2	3	4	5	6
Україна	18 + 1,5	32,5	6,9	0	51,5
Польща	12; 32	33,9	5,4	653	33,5
Латвія	20; 23; 31	30,4	6	500	35,3
Литва	20; 32	30,6	7,6	625	31,3
Естонія	20	32,7	6,8	654	31,4
Болгарія	10	25,1	3,3	0	34,9
Румунія	10	32,3	2,45	0	37,2
Словаччина	19; 25	37,5	3,9	410,2	36,6
Чехія	15; 23	37,6	3,73	103,5	35,1
Словенія	16; 26; 33;39; 50	35,8	5,4	416,7	39,5
Австрія	0; 20; 30; 41; 48; 50; 55	41,3	9,9	974,4	37,2
Угорщина	15	35,6	4,1	90,1	43,2
<i>Середнє (без України)</i>	—	33,89	5,32	—	35,9

Джерело: складено на основі [62].

У сучасних умовах окремі елементи системи оподаткування доходів фізичних осіб в Україні виглядають застарілими й неефективними. Наприклад, формальна величина у 17 гривень, що визначає рівень податкової соціальної пільги, фактично не має практичного значення. Враховуючи положення статті 169.4.1 Податкового кодексу України, можна стверджувати, що податкові пільги в їх нинішньому вигляді не виконують очікуваної компенсаторної функції. На

тлі міжнародної практики така ситуація виглядає особливо проблемною: серед країн Східної Європи лише Болгарія та Румунія не застосовують неоподаткованого мінімуму, однак водночас у цих державах ставка ПДФО є значно нижчою – на рівні 10%, що помітно знижує податкове навантаження на громадян із низькими доходами. Україна ж, маючи фіксовану ставку 18%, оподатковує навіть мінімальні заробітки, не залишаючи простору для соціальної компенсації.

Особливо яскраво ці недоліки проявляються при аналізі так званого податкового клину – показника, який відображає розрив між загальними витратами роботодавця на оплату праці та чистим доходом працівника після сплати всіх обов'язкових податків і зборів. Згідно з методологією, рекомендованою експертами Європейської комісії, цей показник обраховується для заробітку, що дорівнює 50% середньої зарплати в економіці. Для України, де у 2021 році середньомісячна заробітна плата становила 14 014 гривень, відповідний рівень для розрахунку – 7007 гривень. Результати обчислень свідчать про те, що податковий клин в Україні – один із найвищих не лише серед країн Східної Європи, а й у цілому на континенті. Основна причина цього – відсутність неоподаткованого мінімуму та застосування повної ставки податку навіть до найнижчих доходів, зокрема мінімальної заробітної плати. Ця податкова модель, попри свою фіскальну результативність, має вкрай негативні соціальні та економічні наслідки. Високе податкове навантаження при низьких доходах породжує сильні поведінкові спотворення. Одним із найбільш поширених ефектів є витіснення частини доходів з офіційної сфери до тіньової, що проявляється у неофіційному працевлаштуванні, частковій легалізації оплати праці та виплаті заробітної плати «в конвертах». Крім того, в умовах значної соціально-економічної нерівності в Україні, регресивний характер податкового навантаження лише посилює диспропорції в розподілі доходів і стимулює опортуністичну поведінку платників.

Низька ефективність податку на доходи фізичних осіб також проявляється у значному податковому розриві – втраті потенційних надходжень до бюджету.

Цей розрив є прямим наслідком вищезгаданих структурних недоліків: з одного боку, система не забезпечує перерозподілу на користь малозабезпечених, а з іншого не створює достатньо сильних стимулів до легалізації праці. Високий рівень неофіційної зайнятості, яка супроводжується готівковими виплатами, формує тіньовий сегмент, що суттєво знижує податкову базу на всіх рівнях як центральному, так і місцевому.

Аналіз фіскальної ефективності ПДФО також виявляє її обмеженість. Основною причиною недоотримання доходів є нерівномірний розподіл податкового тягаря як за вертикаллю (тобто за рівнем доходу), так і за горизонталлю (за видами доходів). Вертикальна несправедливість полягає у відсутності прогресивної шкали, а горизонтальна – у можливості оптимізувати оподаткування шляхом зміни юридичного статусу джерела доходу. Найбільш поширеним прикладом такої оптимізації є використання переваг спрощеної системи оподаткування для уникнення повного оподаткування трудових доходів. У цьому випадку замість найму працівника укладається договір із фізичною особою-підприємцем, що значно знижує податкові зобов'язання, але водночас скорочує надходження до бюджету та спотворює ринок праці.

Окрему увагу слід приділити і низькій регулятивній ефективності ПДФО. Формально у структурі податку передбачено інструменти соціального коригування, зокрема податкову соціальну пільгу та податкову знижку. Проте, на відміну від аналогічних механізмів у більшості країн Європейського Союзу, в Україні вони мають низку обмежень щодо застосування та не є універсальними. Це суттєво знижує їх стимулюючий ефект, зокрема щодо офіційного працевлаштування та декларування доходів. У результаті податкова система не виконує функцій підтримки вразливих категорій населення і не сприяє досягненню соціальної справедливості.

Загалом, українська модель оподаткування доходів фізичних осіб, попри високі відносні надходження до бюджету, є слабо адаптованою до потреб сучасної економіки. Вона не створює стимулів до прозорої зайнятості, не компенсує соціальну нерівність і не відповідає стандартам, прийнятим у країнах

із розвиненими податковими системами. За відсутності системних змін вона залишатиметься джерелом фіскальних і структурних дисбалансів у національній економіці.

Попередні дослідження, а також аналітичні напрацювання українських науковців свідчать про необхідність перегляду чинної системи податкових пільг у межах податку на доходи фізичних осіб (ПДФО). Її актуальна конфігурація характеризується вкрай низьким рівнем регулятивної ефективності, хоча потенційно вона може відігравати важливу роль у формуванні фіскальної та соціальної рівноваги. Основні інструменти – податкова соціальна пільга (ПСП) та податкова знижка – поширюються виключно на трудові доходи, і фактично ними користується лише незначна частина населення. Такий обмежений підхід істотно знижує вплив цих елементів на податкову поведінку платників. З огляду на це доцільно розширити сферу дії пільг на весь обсяг оподаткованого доходу, а також трансформувати ПСП у базовий гарантований елемент, який би застосовувався до всіх платників податку. Одночасне використання додаткових соціальних пільг, зокрема для осіб із дітьми або іншими утриманцями, також має бути передбачене.

Надзвичайно низькою є ефективність податкової знижки, що підтверджується як емпіричними даними, так і статистикою податкових декларацій. Згідно з офіційною інформацією Державної податкової служби, лише 25–30% усіх щорічних декларацій, поданих громадянами у межах кампанії декларування доходів, містять запити на податкову знижку. В абсолютному вимірі це становить лише 600–700 тисяч декларацій на рік. Якщо зіставити ці дані з довоєнною кількістю офіційно працевлаштованих осіб (понад 7 млн працівників), то стає очевидним, що лише близько 3% найманих працівників фактично скористалися цим правом. Такий рівень використання податкового інструменту свідчить не лише про недостатню поінформованість платників, а й про обмежену конструкцію самої знижки, яка застосовується виключно до офіційних трудових доходів, зокрема заробітної плати.

У результаті, сума повернутого через податкову знижку ПДФО є вкрай

незначною вона не перевищує 0,01% ВВП, що майже не має макроекономічного впливу. Для порівняння, у країнах ЄС цей показник значно вищий: у Чехії він у 2020 році становив 0,7% ВВП, а у Словаччині — 0,39%. Така різниця зумовлена ширшим застосуванням податкових відрахувань і знижок, зокрема безумовного неоподаткованого мінімуму, стандартних і індивідуальних вирахувань, а також відрахувань на дітей або інші соціальні потреби. Подібні підходи активно використовуються у більшості країн ЄС, включаючи сусідні з Україною держави, де пільгові елементи податкової системи безпосередньо прив'язані до прожиткового мінімуму та мають чіткий соціальний вимір.

Особливо проблемним залишається питання зловживань спрощеною системою оподаткування, яка використовується для мінімізації податкового навантаження в обхід трудових відносин. Фактично, трудова діяльність часто маскується під підприємницьку шляхом укладання договорів із фізичними особами-підприємцями (ФОПами) замість офіційного працевлаштування. Така практика є найбільш поширеною серед представників третьої групи ФОП — без найманих працівників і охоплює сфери, де використовується людський капітал: професійні послуги, ІТ-сектор, проєктна експертиза, а також грантова діяльність. У результаті державний бюджет втрачає значні податкові надходження, а трудові права працівників залишаються поза захистом.

Ще одним структурним викликом для чинної системи є проблема подвійного оподаткування доходів громадян, яка особливо актуальна для зовнішньо переміщених осіб. Зміна податкового резидентства, пов'язана з тривалим перебуванням за кордоном, призводить до ситуацій, коли один і той самий дохід може оподатковуватись як в Україні, так і в країні перебування. Основні труднощі виникають через відмінності у національних податкових системах, а також через прогалини в механізмах реалізації угод про уникнення подвійного оподаткування. Попри наявність відповідних міжнародних договорів, практика їх застосування часто є суперечливою, що створює додаткові адміністративні бар'єри для громадян і знижує привабливість України як юрисдикції для повернення трудових мігрантів.

Таким чином, реформа податкових пільг і знижок у системі ПДФО є вкрай актуальною. Вона повинна бути спрямована на забезпечення рівного доступу до фіскальних інструментів, стимулювання легалізації доходів, усунення регресивності податкового навантаження та посилення соціального виміру системи оподаткування. Без таких змін податкова система залишатиметься джерелом не лише фіскальної неефективності, а й соціальної несправедливості.

Порівняльний аналіз моделей оподаткування доходів фізичних осіб в Україні та країнах Європейського Союзу засвідчує наявність глибоких концептуальних розбіжностей. Ці відмінності мають особливе значення у контексті визначення податкових зобов'язань громадян України, які перебувають за кордоном і залишаються податковими резидентами України. У випадку зовнішньо переміщених осіб (ЗПО) обчислення податкових зобов'язань не повинно зводитись лише до порівняння номінальних ставок ПДФО. Значно важливішим є зміст положень конкретних двосторонніх угод про уникнення подвійного оподаткування, які регламентують порядок взаємного визнання податкових зобов'язань.

Угоди, укладені Україною з більшістю країн ЄС, передбачають механізм зменшення українського податку на суму податку, сплаченого за кордоном. Така компенсація зазвичай оформлюється як податковий кредит, що застосовується до аналогічного доходу, з якого вже було сплачено податки за межами України. Наприклад, Угода між Україною та Польщею (стаття 24) прямо вказує на можливість застосування податкового кредиту щодо доходів, які підлягають оподаткуванню і в Україні, і в країні перебування. Водночас поширеним є хибне уявлення, що за умови вищої податкової ставки за кордоном у платника автоматично відсутні зобов'язання перед українською податковою системою. На практиці ситуація є складнішою: податкові зобов'язання в Україні можуть зберігатися, якщо сума сплаченого податку за кордоном не перебиває повністю зобов'язання за українським законодавством.

Особливої актуальності це питання набуває у випадках, коли зовнішньо переміщені особи продовжують вважатися податковими резидентами України.

Якщо особа має статус резидента, вона зобов'язана декларувати всі свої доходи, включаючи іноземні. При цьому можливість зарахування сплачених податків за кордоном реалізується лише за умови надання документального підтвердження – офіційної довідки про доходи, перекладеної українською мовою, засвідченої нотаріально та поданої через електронний кабінет платника податків. Навіть у такому разі можливість зарахування податку обмежується джерелом доходу: податок, сплачений за однією категорією доходів (наприклад, з підприємницької діяльності), не може бути використаний для зменшення зобов'язань із трудових доходів.

У додаток до зазначеного, Податковий кодекс України містить норму, згідно з якою перебування фізичної особи за межами країни упродовж понад 183 днів безперервно призводить до зупинення перебігу строку давності для податкових зобов'язань. Це створює ситуацію, за якої відповідальність платника зберігається навіть після тривалого перебування за кордоном, якщо особа не втрачає податковий статус резидента України.

Водночас практична реалізація норм двосторонніх угод і положень українського податкового законодавства стикається з низкою процедурних, адміністративних та інформаційних бар'єрів. У поєднанні з відсутністю чітких роз'яснень від податкових органів це створює додаткові ризики для ЗПО, які не завжди мають змогу правильно і вчасно виконати вимоги щодо податкового декларування.

Виявлені суперечності також слугують індикатором загальніших проблем у системі оподаткування доходів фізичних осіб в Україні, зокрема у сфері застосування прогресивної шкали ставок. Через незавершеність податкової реформи та обмежене функціональне навантаження інструментів податкового перерозподілу нинішня система демонструє низьку гнучкість і не пристосована до змін соціально-економічного контексту, включаючи мобільність населення в умовах війни та міграційної кризи.

ВИСНОВКИ

Податки як економічний і правовий інститут утворюють цілісну систему оподаткування, яка потребує глибокого теоретичного осмислення. Аналіз її структури, принципів, функцій та елементів є об'єктивною необхідністю, оскільки саме системний підхід дозволяє всебічно дослідити особливості функціонування податкового механізму, зокрема в контексті оподаткування доходів фізичних осіб. Такий аналіз є основою для формування ефективної податкової політики, яка поєднує фіскальну результативність із соціальною справедливістю.

Система оподаткування доходів фізичних осіб охоплює не лише перелік податків і зборів, що справляються з відповідних доходів, а й механізм їх обчислення, сплати, адміністрування та контролю. Вона функціонує в межах багаторівневої бюджетної системи та передбачає взаємодію з державними цільовими фондами. У структурному вимірі ця система є інтегрованим інститутом, у межах якого поєднуються правові норми, фінансові потоки, регуляторні інструменти та соціальні зобов'язання держави.

Податки й обов'язкові збори, що справляються з доходів фізичних осіб, мають низку визначальних ознак, серед яких – обов'язковий характер платежу, примусова форма стягнення, односторонність волевиявлення, законодавча підстава запровадження, безвідплатність і безповоротність, грошова форма сплати, регулярність надходжень, а також відсутність цільового призначення. Їхнє справляння здійснюється відповідно до норм податкового законодавства, що забезпечує правову визначеність і підзвітність органів влади у сфері адміністрування доходів бюджету.

Основними функціями податків на доходи фізичних осіб є фіскальна, розподільча та регулятивна. Проте особливу увагу заслуговує подвійна роль цього податкового інструменту: з одного боку, він забезпечує фінансову самодостатність держави й органів місцевого самоврядування, виступаючи стабільним джерелом бюджетних надходжень; з іншого – виконує регуляторну

функцію, впливаючи на поведінку платників, формуючи стимули для легалізації доходів та сприяючи зниженню соціальної нерівності. Регулюючий потенціал ПДФО проявляється у здатності системи варіювати податкове навантаження відповідно до рівня добробуту платника: зменшувати його для соціально вразливих груп і підвищувати – для заможних категорій населення.

Концептуальну основу системи оподаткування доходів фізичних осіб становлять принципи, що поділяються на три основні групи: економічні, організаційні та правові. До першої групи належать принципи рівності й справедливості, економічної ефективності та обґрунтованості. Організаційні принципи відображають особливості побудови податкової системи та передбачають розмежування податкових повноважень між рівнями влади, цілісність податкової системи, відкритість та зручність для платника. Юридичні принципи гарантують законність запровадження податків, чіткість формулювань і визначеність податкових обов'язків.

У сучасних умовах українська система оподаткування доходів фізичних осіб включає податок на доходи фізичних осіб, військовий збір, а також сплату єдиного податку тими фізичними особами, які обрали спрощену систему оподаткування. Кожен із цих податків має складну внутрішню структуру, яка включає обов'язкові, додаткові та факультативні елементи. До базових належать: платник податку, об'єкт і база оподаткування, ставка, податковий період, порядок розрахунку й сплати. Додаткові елементи охоплюють предмет і масштаб оподаткування, одиницю виміру, джерело сплати, форму податкового окладу, механізм подання декларацій і канал бюджетного зарахування. Факультативною, але надзвичайно важливою складовою є система податкових пільг, які можуть мати істотний вплив на рівень податкового навантаження і соціальний ефект оподаткування.

Таким чином, система оподаткування доходів фізичних осіб постає як складний, багаторівневий механізм, що поєднує фіскальні, соціальні та управлінські функції. Її ефективність залежить від гармонійної взаємодії всіх елементів системи, прозорості законодавчих норм, здатності адаптуватися до

змін економічного середовища та відповідності принципам справедливості й стабільності.

Проведене дослідження проблематики застосування податкової соціальної пільги у системі оподаткування доходів фізичних осіб дозволяє сформулювати низку ключових узагальнень і практичних орієнтирів для подальшого реформування податкової політики в Україні. В умовах війни, економічної турбулентності та масової трудової міграції податок на доходи фізичних осіб продовжує залишатися одним із найнадійніших джерел наповнення бюджету. Його надходження зросли з 275,5 млрд грн у 2019 році до 583,6 млрд грн у 2024 році, що свідчить про високий рівень фіскальної стабільності навіть в умовах скорочення економічної бази.

Разом із тим, чинний механізм застосування податкової соціальної пільги демонструє глибоку невідповідність задекларованим принципам соціальної справедливості. Зокрема, офіційно визначений розмір прожиткового мінімуму (3028 грн), на який спирається механізм надання пільги, суттєво відстає від фактичного (понад 10 600 грн для працездатних осіб), що фактично унеможливує реальне використання цього інструменту переважною більшістю найманих працівників. Це підриває потенціал ПДФО як інструменту податкового перерозподілу й соціального захисту.

Порівняльний аналіз структури витрат домогосподарств в Україні та країнах ЄС поглиблює розуміння цього викривлення: українські сім'ї витрачають на продукти харчування понад 52% доходів, тоді як у ЄС лише близько 13%. Це свідчить не лише про критично низький рівень доходів, а й про потребу у терміновому перегляді інструментів податкової підтримки. Одним із можливих напрямів удосконалення є реформування моделі соціальної пільги, зокрема шляхом прив'язки її розрахунку до реалістичного показника фактичного прожиткового мінімуму або мінімальної заробітної плати. Такий підхід сприятиме зниженню податкового навантаження на малозабезпечені категорії, стимулюватиме офіційну зайнятість та зміцнить соціальну справедливість у системі оподаткування.

Незважаючи на позитивну динаміку надходжень, чинна система ПДФО в Україні продовжує демонструвати низку глибоких структурних вад. Серед них – концептуальна неузгодженість ключових елементів податку з принципами соціально орієнтованої ринкової економіки, регресивний розподіл податкового навантаження, який не лише не усуває, а й посилює соціально-економічну нерівність, а також суттєві фіскальні втрати через масштабну тінізацію доходів. Додатковими факторами ризику є обмежена регулятивна ефективність ПДФО, поширені зловживання спрощеною системою оподаткування (особливо в контексті заміщення трудових відносин підприємницькими), а також відсутність дієвих механізмів уникнення подвійного оподаткування для мобільного населення.

Усунення згаданих проблем передбачає не лише перегляд податкових ставок чи розширення бази оподаткування, а й глибоку інституційну трансформацію системи, що дозволить підвищити ефективність адміністрування, зменшити втрати бюджету на всіх рівнях, посилити прозорість податкових зобов'язань і, найважливіше, відновити довіру громадян до податкової політики держави як інструменту соціального партнерства.

При цьому необхідно враховувати, що рівень доходів населення залишається вкрай низьким, а високий ступінь тінізації заробітної плати є системною перешкодою для впровадження прогресивної шкали ПДФО. Хоча надмірне податкове навантаження є одним із чинників, що спричиняють тінізацію, воно не є єдиною причиною. Існує глибша проблема — слабкість державних інституцій, непрозорість використання бюджетних коштів, а також низький рівень довіри до ефективності державних витрат. У таких умовах запровадження прогресії без зміцнення інституційної спроможності держави може мати зворотний ефект і лише посилити ухилення від оподаткування.

Додатковим бар'єром для реформування податку є наявність спрощеної системи оподаткування, яка суттєво викривлює загальні правила гри, ускладнює податкову уніфікацію та створює несправедливу конкуренцію між платниками. У такій ситуації перехід до прогресивної шкали ставок без синхронної реформи

спрощеної системи буде малоефективним і ризикованим.

З огляду на фінансове значення ПДФО та його потенціал як інструменту соціальної політики, постійне вдосконалення механізмів його застосування є стратегічним завданням держави. Подальші дослідження в цьому напрямі мають бути зосереджені на інтеграції європейських практик, оцінці поведінкових ефектів змін у системі оподаткування, а також на пошуку моделей, здатних одночасно забезпечити бюджетну стійкість, соціальну справедливість і економічну мотивацію для громадян.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамченко Н. А. Шляхи удосконалення пільгового оподаткування з податку на доходи фізичних осіб. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки*. 2016. Вип. 16(3). С. 106-109.
2. Адамов Д. В. Децентралізований принцип податкової системи: стан та перспективи розвитку інституту єдиного податку. *Аспекти публічного управління*. 2018. Т. 6. №4. С. 32-38.
3. Артюх О. В. Актуальні проблеми оподаткування доходів фізичних осіб: національний та міжнародний досвід. *Вісник Херсонського національного технічного університету*. 2022. № 3. С. 83-89.
4. Баранник Л. Б., Соломка Я. А. Аналіз фіскальної ефективності стягнення податку на доходи фізичних осіб в Україні. *Економічний вісник Національного гірничого університету*. 2017. №4. С. 113-123.
5. Божанова О. В., Петрова Л. В. Реформування податку з доходу фізичних осіб: сучасний стан та перспективи. *Економічний вісник Національного гірничого університету*. 2020. № 2. С. 65-74.
6. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 р. №2456-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.
7. Волот О. І. Податок на доходи фізичних осіб, військовий збір та єдиний внесок в одній формі податкової звітності. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2020. № 12. С. 19-26.
8. Глущенко В. В. Оподаткування і розподіл доходів фізичних осіб в Україні: монографія / В. В. Глущенко, В. В. Сомова. Х. : Смугаста типографія, 2016. 215 с.
9. Гресь Н. Л. Обліково-правові аспекти адміністрування військового збору. *Облік і фінанси*. 2017. №2. С. 6-12.
10. Делас В. А., Грицаюк А. В. Актуальні проблеми та напрями реформування спрощеної системи оподаткування в Україні. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. 2018. №4 (2). С. 19-26.

11. Демиденко Л. М. Єдиний податок для суб'єктів малого підприємництва: протиріччя та перспективи. *Фінансові послуги*. 2017. №6. С. 12-15.
12. Державний веб-портал бюджету для громадян. URL: <https://openbudget.gov.ua/>
13. Дуб А. Р. Трансформація адміністрування податку з доходів фізичних осіб: світовий досвід і можливості для України. *Фінанси України*. 2018. №5. С. 80-93.
14. Дубровський В., Черкашин В., Гетман О. Порівняльний аналіз фіскального ефекту від застосування інструментів ухилення/уникнення оподаткування в Україні. 2021. 25 листоп. URL: <https://case-ukraine.com.ua/publications/porivnyalnyj-analiz-fiskalnogo-efektu-vid-zastosuvannya-instrumentiv-uhylennya-unykennya-opodatku-vannya-v-ukrayini-2021/>.
15. Задорожня Л. Оцінка ефективності пільг з податку на доходи фізичних осіб. *Економіст*. 2015. № 9. С. 29-33.
16. Задорожня Л. А. Звітні аспекти адміністрування податку на доходи фізичних осіб в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. №15. С. 26-31.
17. Иванова В. Н. О системном подходе к пониманию правовых категорий «юридическая конструкция налога», «система налогообложения» и «налоговая система». *Законодательство и экономика*. 2017. №6. С. 27-32.
18. Колесник Н. В. Особливості функціонування спрощеної системи оподаткування в Україні в сучасних умовах. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2016. №1. С. 106-109.
19. Котенко Л. М. Аналіз проблематики функціонування та перспективи розвитку спрощеної системи оподаткування в Україні. *Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг*. 2016. Вип. 1. С. 31-40.
20. Крисоватий А.І., Томнюк Т.Л. Адміністрування податків в Україні: організація та напрями трансформації : монографія. Тернопіль : Економічна думка ТНЕУ, 2012. 212 с.

21. Лободіна З. М. Податок на доходи фізичних осіб як інструмент впливу на соціально-економічний розвиток держави. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Економіка.* 2017. №6. С. 52-57.

22. Мартинюк Г. П. Теоретичні аспекти функціонування системи оподаткування доходів фізичних осіб. *Бізнес Інформ.* 2020. № 12. С. 389-394.

23. Масленніков Є. І. Податок на доходи фізичних осіб в Україні: поточний стан та шляхи реформування. *Причорноморські економічні студії.* 2020. Вип. 57. С. 47-50.

24. Мірошніченко О. В. Податкова система України та її роль у забезпеченні національної економічної безпеки. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Економіка.* 2017. Вип. 13. С. 31-38.

25. Найденко О. Є. Вплив регулятивного потенціалу податку на доходи фізичних осіб на соціальний захист населення. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки.* 2016. Вип. 16(2). С. 121-125.

26. Непочатенко О. О. Оновлений механізм справляння податку на доходи фізичних осіб: проблеми та перспективи. *Економіка. Управління. Інновації. Серія: Економічні науки.* 2016. №1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2016116.

27. Нерівність в Україні: масштаби та можливості впливу / за ред. Е. М. Лібанової. Київ : Ін-т демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України, 2012. 404 с. URL: <https://idss.org.ua/monografii/nerivnist>

28. Носова Є. Реформування оподаткування доходів фізичних осіб в Україні. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Економіка.* 2016. №1 (178). С. 18-25.

29. Оподаткування в Україні: навч. посіб. / Н. М. Дєєва, Н. І. Редіна та ін.; за ред. Н. І. Редіної. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 544 с.

30. Офіційний сайт Державної казначейської служби України. URL : <http://www.treasury.gov.ua>.

31. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL : <http://ukrstat.gov.ua>.

32. Офіційний сайт МФУ. Індекси. URL:

<https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/>

33. Офіційний веб-портал Федерації професійних спілок України. Інформація Мінсоцполітики щодо фактичного розміру прожиткового мінімуму.

URL: <https://www.fpsu.org.ua/materialy/27258-informatsiia-minsotspolityky-shchodo-faktychnoho-rozmiru-prozhytkovoho-minimumu-3.html>

34. Офіційний сайт Європейського Союзу. Database. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>

35. Питання деяких виплат військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейським та їх сім'ям під час дії воєнного стану : Постанова КМУ від 28 лютого 2022 р. № 168. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/>

36. Податкова система: навч. посіб. / [В. Г. Баранова, О. Ю. Дубовик, П. Хомутенко та ін.]; за ред. В. Г. Баранової. Одеса : ВМВ, 2014. 344 с.

37. Податковий кодекс України : Закон України від 05.12.2010 р. №889-IV. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/889-15>.

38. Поляков О. П. Проблеми застосування спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності в Україні: правовий аспект. *Правовий часопис Донбасу*. 2018. №2. С. 83-87.

39. Про систему оподаткування : Закон України від 25.06.1991 р. №1251-XII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1251-12>.

40. Райнова Л. Б. Шляхи забезпечення справедливості в оподаткуванні доходів фізичних осіб в Україні. *Наукові праці НДФІ*. 2020. Вип. 4. С. 131-143.

41. Райнова Л. Б. Системи оподаткування доходів фізичних осіб та їх особливості. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2006. № 11. С. 132-137.

42. Рябчук О. Г. Напрями підвищення ефективності адміністрування податку на доходи фізичних осіб. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2012. №4. С. 18-24.

43. Сазонова А. О. Шляхи вдосконалення законодавчого регулювання оподаткування фізичних осіб, які провадять незалежну професійну діяльність. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені*

Короля Данила Галицького. Серія : Право. 2021. № 12. С. 94-101.

44. Сідельникова Л. П. Податкова система: навч. посіб. / Л. П. Сідельникова, Н. М. Костіна. 2-ге вид., перероб. і доп. К.: Ліра-К, 2013. 604 с.
45. Сідельникова Л. П. Реалізація принципу соціальної справедливості в оподаткуванні фізичних осіб. *Економіка розвитку*. 2017. №2 (82). С. 86-96.
46. Соколовська А. М. Податкова система держави: Теорія і практика становлення : моногр. К. : Знання-Прес, 2004. 454 с.
47. Соколовська А. Податки на доходи в податковій політиці інклюзивного зростання: теоретичний аспект. *Світ фінансів*. 2020. Вип.1. С. 49-65. URL: <https://doi.org/10.35774/sf2020.01.049>.
48. Соломка Я. А. Оподаткування доходів фізичних осіб: зарубіжна практика. *Економічний вісник університету*. 2020. Вип. 46. С. 153-160.
49. Сторожук О. В. Аналіз функціонування спрощеної системи оподаткування в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. №3. С. 65-69.
50. Ткачик Л. П. Спрощена система оподаткування як інструмент агресивного податкового планування. *Молодий вчений*. 2018. №2 (2). С. 758-763.
51. Федосова В. Е. Податкова соціальна пільга в системі податкових преференцій під час оподаткування доходів фізичних осіб. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2017. №2. С. 81-84.
52. Швабій К. І. Податок з доходів фізичних осіб: проблеми та перспективи. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія: Економічні науки*. 2010. Вип. 3. С. 376-380.
53. Швабій К. Регулятивна ефективність податку на доходи фізичних осіб. *Фінанси України*. 2018. № 4. С. 27-44. URL: <http://finukr.org.ua/>
54. Швабій К. Як декларувати та сплачувати податки українським біженцям з кордоном? *Економічна правда*. 2023. 30 берез. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns /2023/03/30/698575/>.
55. Apps P., Rees R. Optimal family taxation and income inequality. *International Tax and Public Finance*. 2018. Vol. 25. P. 1093-1128. URL: <https://doi.org/10.1007/s10797-018-9492-5>.

56. Barannyk L., Dobrovolska O., Taranenko V., Koriahina T., Rybalchenko L. (2021), Personal income tax as a tool for implementing state social policy, *Investment Management and Financial Innovations*, vol. 18 (2), pp. 287-297. URL: <http://dspace.dsau.dp.ua/jspui/handle/123456789/5409>

57. *Taxation Trends in the European Union : 2022 edition / Directorate-General for Taxation and Customs Union, European Commission. Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2022.* URL: <https://data.europa.eu/doi/10.2778/417176>.

58. Wotowiec T. Potential and Possible Ways of Harmonizing the Personal Income Taxation Process. *Comparative Economic Research Central and Eastern Europe*. 2018. Vol. 21, No. 3. P. 109-130. URL: <https://doi.org/10.2478/cer-2018-0022>.